

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alen Senekovič

Regulacija sovražnega govora na spletu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alen Senekovič

Mentor: red. prof. dr. Vasja Vehovar

Regulacija sovražnega govora na spletu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvaljujem se mentorju, prof. dr. Vasji Vehovarju, za strokovne nasvete, kreativne ideje in vodenje pri izdelavi diplomskega dela.

Še posebej hvala staršem, da sta mi omogočila študij, mi vedno stala ob strani ter verjela vame.

Hvala prijateljem za dobro voljo in vzpodbudne besede.

Regulacija sovražnega govora na spletu

Sovražni govor se običajno razume kot govor, ki je žaljiv in napadalen ter je uperjen zoper določeno raso, versko ali spolno skupino. Največkrat se izraža kot nestrpnost do drugačnosti. V današnji družbi se definicija sovražnega govora nemalokrat interpretira zelo na široko, saj gre za še vedno precej nejasen koncept.

V diplomski nalogi obravnavamo neprimerno, nesprejemljivo in tudi kaznivo komunikacijo, med katero spada sovražni govor. Seznanimo se z njegovimi sociološkimi in pravno formalnimi opredelitvami, nato pa se osredotočamo na slovensko in tujo pravno podlago za regulacijo sovražnega govora. Posebej natančno predstavljamo internet kot prostor, ki je zaradi možnosti anonimnega komuniciranja postal zatočišče sovražnih govorcev.

V empiričnem delu predstavimo odnos anketiranih do sovražnega govora na slovenskem spletu. V tem okvirju preučimo zaznavo in stopnjo razširjenosti sovražnih vsebin na spletu ter izpostavimo stopnjo (ne)odobravanja sovražnih komentarjev s strani uporabnikov slovenskega svetovnega spleta. V nadaljevanju preučimo sprejemljive in zaželenе ukrepe za regulacijo neprimerne komunikacije na spletu in analiziramo najpogostejše reakcije uporabnikov ob ekstremno sovražnih komentarjih.

Ključne besede: sovražni govor, splet, regulacija, anonimnost.

Regulation of hate speech on the web

Hate speech is usually understood as an offensive and aggressive type of speech, which manifests as intolerance, directed against a specific sex, racial or religious group. The definition of concept is loosely interpreted and sometimes wrongfully understood in our society because of its ambiguity.

In the thesis, a distinction is made between inappropriate and unacceptable type of communication and communication as a criminal offense, thus establishing sociological and legal definitions of hate speech, combined with a review of the legal aspects of hate speech regulation in both Slovenian and foreign law. The role of the internet is examined more precisely, since it enables a safe harbour for hate speech by making communications largely anonymous.

The empirical part of the thesis presents the analysis of hate speech on Slovenian websites, based on a survey among Slovenian users. Within this framework the perception and prevalence of hate content is reevaluated and the degree of (dis)approval towards hate speech is exposed. In the final part the thesis deals with the variables and regulation systems preventing inappropriate communication, along with analyzing of the frequent responses towards extremely hateful content.

Key words: hate speech, web, regulation, anonymity.

KAZALO

1	UVOD	7
2	SOVRAŽNI GOVOR	11
2.1	Od neprimerne in nesprejemljive do kaznive komunikacije	11
2.2	Splošne opredelitve sovražnega govora	12
2.3	Pravni vidik sovražnega govora	14
2.3.1	Mednarodni dokumenti	15
2.3.2	Sovražni govor v Združenih državah Amerike	17
2.3.3	Ustavno pravni okvir v Sloveniji	18
2.4	Namen in učinki sovražnega govora	20
3	SOVRAŽNI GOVOR NA INTERNETU	23
3.1	Potencial interneta za širjenje sovražnega govora	24
3.2	Internet kot zatočišče sovražnega govora	24
3.3	Regulacija sovražnega govora na spletu	25
3.3.1	Načini regulacije sovražnega govora	26
3.3.2	Regulacija sovražnega govora v slovenskem spletnem prostoru	28
3.4	Anonimnost kot dejavnik sovražne komunikacije	29
3.5	Pravna odgovornost ponudnikov internetnih storitev	30
4	EMPIRIČNI DEL	31
4.1	Metodologija raziskave	31
4.2	Demografski podatki	32
4.3	Analiza in rezultati raziskave	35
4.3.1	Percepcija sovražnega govora	36
4.3.2	Sporne oblike govora	38
4.3.3	Aktivnosti na spletu, zaznava sovražnih komentarjev in reakcije na sovražni govor	39
4.3.4	Primernost ukrepov za zmanjševanje neprimernih ali sovražnih vsebin	40

4.3.5	Struktura osovraženih skupin na spletu.....	43
4.4	Ključne ugotovitve	43
5	SKLEP.....	45
6	LITERATURA.....	49

KAZALO TABEL

Tabela 2.1:	Statistični podatki za kazniva dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ-1 (do leta 2008 člen 300).....	19
Tabela 4.1:	(Ne)odobravanje spornih oblik govora na spletu (povprečne ocene)	38
Tabela 4.2:	Aktivnosti uporabnikov spleta (povprečne ocene).....	39
Tabela 4.3:	Odnos do sovražnega govora s primerjavo povprečij po spolu	40
Tabela 4.4:	Reakcije na ekstremni sovražni govor	41
Tabela 4.5:	Ukrepi za zmanjševanje sovražnih in neprimernih vsebin s primerjavo povprečij po spolu	42

KAZALO GRAFOV

Graf 4.1:	Deleži po spolu	32
Graf 4.2:	Deleži po starostnih skupinah	32
Graf 4.3:	Deleži glede na status učenca, dijaka ali študenta	33
Graf 4.4:	Deleži glede na doseženo stopnjo izobrazbe (izvzeti so učenci, dijaki in študentje)	34
Graf 4.5:	Deleži študentov in tistih z dokončano vsaj višjo stopnjo izobrazbe glede na prevladujočo smer študija.....	34
Graf 4.6:	Deleži anketiranih glede na tip naselja, v katerem trenutno živijo	35
Graf 4.7:	Deleži glede na mesečne prihodke (brez učencev, dijakov in študentov)	35
Graf 4.8:	Percepcija sovražnega govora.....	37
Graf 4.9:	Osovraženost populacijskih skupin (povprečne ocene).....	43

1 UVOD

Število uporabnikov interneta iz leta v leto narašča in je v prvi polovici leta 2011 preseglo dve milijardi (Internet Users in the World 2011), kar predstavlja skoraj tretjino celotne svetovne populacije. Vzporedno s povečevanjem števila uporabnikov je vse več tudi spletnega komuniciranja, ki je tako pozitivno, kakor tudi neprimerno in kaznivo. Večina ljudi uporablja internet za brskanje po spletnih straneh, branje novic, pošiljanje elektronske pošte, razpravo v forumih, nekatere skupine (npr. rasisti, homofobi, nacionalisti, ksenofobi, skrajneži ...) pa ga uporabljajo za širjenje sovražnosti, nadlegovanje in celo za napeljevanje h kaznivim dejanjem. Tako smo priča spletnim stranem, na katerih avtorji popolnoma zanikajo holokavst, spodbujajo in pozivajo k sovraštvu ter nestrpnosti do istospolno usmerjenih, zagovarjajo superiornost določenih rasnih skupin, po 11. septembru pa so se začele v Združenih državah Amerike množično pojavljati skupine, ki striktno nasprotujejo islamu. Medtem ko internet v mnogih pogledih predstavlja veliko pozitivnega za družbo, zlasti glede možnosti komuniciranja, je "ustvaril" tudi platformo, preko katere je mogoče zlahka zlorabiti pravice posameznikov ali skupine ljudi, kar se vse bolj pogosto kaže tudi kot tako imenovani sovražni govor¹.

Predenji bomo podrobneje opredelili pojem "sovražni govor", si oglejmo nekaj indicev, ki nazorno kažejo njegovo porast.

Sovražni govor je v slovenskem prostoru pereč problem, saj je osovraženih skupin iz dneva v dan več. Poleg manjšin, med katere štejemo »ljudi iz nekdanjih jugoslovanskih republik, Afričane, Rome, istospolno usmerjene, matere samohranilke, migrante in azilante«, ki že dalj časa nosijo negativno oznako, je v zadnjem času vse več sovraštva, naperjenega proti brezposelnim in brezdomcem ter ljudem, ki prejemajo denarne dodatke (Leskošek 2005a, 10–11).

Raziskava slovenskega javnega mnenja iz leta 2002, ki je med drugim merila vrednote in zaupanje, je pokazala, da se tretjina vprašanih strinja s trditvijo, da pretirano izenačevanje pravic obeh spolov po navadi ni dobro, skoraj tretjina pa jih zagovarja, da bi bilo potrebno

¹ Izraz sovražni govor se je uveljavil v medijskem in javnem diskurzu, v pravnem pogledu pa je ustrežnejši izraz javno spodbujanje sovraštva, nasilja in nestrpnosti, ki ga opredeljuje in sankcionira Kazenski zakonik (KZ-1) (Varuh človekovih pravic 2011, 32).

homoseksualnim osebam prepovedati javno izražanje njihove spolne usmeritve. Na to, da so istospolno usmerjeni še vedno v veliki meri nesprejemljiva skupina za družbo, kaže podatek, da jih več kot polovica vprašanih ne bi želela imeti za sosede. Levi (43,8 %) in desni (49,6 %) skrajneži, ljudje z AIDS-om (40,4 %), čustveno nestabilni ljudje (40,2 %) in Romi (43 %) so skupine, za katere nekaj manj kot polovica ljudi ne bi želela, da bi bili njihovi sosede. Za približno četrtno vprašanih so kot sosede nesprejemljivi tudi Muslimani (26,4 %), Židje (21,6 %) in priseljenci (22,6 %). Mnenja, da se zaradi priseljencev povečuje število kaznivih dejanj, je več kot polovica ljudi. S trditvijo, da mešanje ljudi, ki pripadajo različnim narodom in kulturam, prinaša samo težave, pa se strinja nekaj manj kot tretjina vprašanih. Več kot tretjina vprašanih zagovarja trditev, da ljudje, ki niso slovenske narodnosti, ne bi smeli opravljati javnih funkcij ter da jih stiki s tujci in ljudmi drugih nacionalnosti, verske kulture in rase niso nikoli privlačili (Toš 2004, 362–365).

Da je sovražne komunikacije na spletu vedno več, potrjujejo tudi podatki. Leta 1995 je bila zabeležena zgolj ena spletna stran s sovražnim govorom, v letu 2001 so zabeležili že 2.800 spletnih strani s sovražno vsebino (Leets 2001, 287–288). Danes pa *Simon Wiesenthal Center*² beleži več kot 14.000 spornih spletnih strani, forumov, blogov in strani na spletnih družbenih omrežjih, ki jih uporabljajo skrajneži, da očrnijo svoje sovražnike in motivirajo mlade, da se jim pridružijo, jim sledijo ter jih spodbujajo k nasilnim dejanjem (Digital Terrorism and Hate Report 2011).

Na nevarnosti nekaznovane širitve različnih oblik sovražnega govora že več let opozarja Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. Tudi po podatkih Varuha število prijav proti sovražnemu govoru v zadnjih letih narašča, in sicer zaradi čedalje večje ozaveščenosti ljudi, preventivnih dejavnosti policije in uspešnega sodelovanja te z različnimi nevladnimi organizacijami, Mirovnim inštitutom, izvajalci projekta Spletno oko, Vrhovnim državnim tožilstvom Republike Slovenije in drugimi. Leta 2005 je bilo podanih 9 ovadb zoper sovražne govorce, leta 2010 pa se število ovadb povzpne na 34, kar potrdi povečano rabo sovražne komunikacije (Varuh človekovih pravic 2011, 32).

Na slovenski spletni prijavni točki Spletno oko, kjer lahko vsak posameznik anonimno prijavi tako otroško pornografijo kot tudi sovražni govor na internetu, prav tako beležijo povečano

² The Simon Wiesenthal Center (SWC) je ena največjih svetovnih organizacij, ki se bori za pravice judov.

število prijav sovražnega govora. V času od podpisa Kodeksa o regulaciji sovražnega govora, ki kot novost od podpisanih medijskih portalov zahteva namestitvev opozorila o kaznivosti širjenja sovražnega govora in gumba za prijavo sovražnega govora, se je število prijav na mesečni ravni zvišalo za več kot 400 odstotkov (Vehovar 2011).

Osnovni namen diplomskega dela je natančneje predstaviti koncept sovražnega govora, njegovo percepcijo in se osredotočiti na slovensko in tujo pravno podlago za njegovo regulacijo. Zanimalo nas bo, kakšen je namen tistih, ki širijo sovražni govor kot tudi posledice, ki jih ta povzroča posameznikom in skupinam. Natančneje želimo predstaviti internet kot prostor, ki je zaradi možnosti anonimnega komuniciranja postal zatočišče sovražnih govorcev.

Empirični del naloge nam bo služil za predstavitev problematike sovražnega govora na spletu s strani slovenskih uporabnikov interneta. Preverili bomo, v kolikšni meri uporabnike spleta motijo sporne oblike tega govora. Ravno tako bomo poskušali ugotoviti, v kolikšni meri tisti, ki vsaj občasno berejo oziroma spremljajo novičarske portale ali spletne forume, zaznavajo komentarje, ki so neprimerni in prežeti s sovražno vsebino. Zanimalo nas bo, kako bi se uporabniki odzvali, če bi zaznali sovražni govor na katerem od spletnih mest in katere lastnosti določajo ljudi, ki so po njihovem mnenju v našem prostoru najbolj izpostavljeni sovražnim komentarjem. Na koncu bomo predstavili, kaj se zdi uporabnikom najprimernejši način za zmanjšanje sovražnega govora na spletu.

V uvodnem delu bomo tako opredelili raziskovalno področje diplomske naloge, predstavili osnovne podatke študij, ki kažejo na perečo problematiko sovražnega govora, ter se seznanili z namenom diplomskega dela. V drugem poglavju bomo prešli od neprimerne in nesprejemljive do kaznive komunikacije, med katero spada prej omenjeni govor. Posvetili se bomo tako sociološkim kot pravnim opredelitvam sovražnega govora, pri čemer bomo še posebej izpostavili mednarodne dokumente, se spoznali z liberalno politiko Združenih držav Amerike na področju omejevanja svobode govora ter predstavili Ustavo in zakonodajo pri nas. Pozornost bomo usmerili tudi namenu širjenja sovražnega govora in spodbujanja sovražnosti v družbi ter predstavili posledice, ki jih lahko utrpijo posamezniki ali skupine, ki so izpostavljene temu govoru.

Pozornost sovražnemu govoru na internetu bomo namenili v tretjem delu naloge. Tako bomo predstavili internet kot prostor za zatočišče tega govora in se seznanili s potenciali, ki jih ima ta za širjenje sovražne komunikacije. Še posebej se bomo posvetili problematiki regulacije sovražnega govora, pri čemer si bomo ogledali pristope, s katerimi tega omejujejo po svetu, ter se seznanili z regulacijo v slovenskem prostoru. Izpostavili bomo anonimnost kot dejavnik, ki močno vpliva na povečano razširjanje sovražnosti in nestrpnosti na spletu, in se na koncu seznanili s pravno odgovornostjo, ki jo nosijo ponudniki internetnih storitev, v kolikor se preko njihovega omrežja pretakajo sovražne vsebine.

V empiričnem delu bomo po predstavitvi metodološkega okvirja in demografskih podatkov pozornost namenili analizi, pri kateri se bomo osredotočili na cilje, ki smo si jih zastavili v uvodu. Tako nas bo zanimala percepcija sovražnega govora, razširjenost tega na slovenskem spletu in stopnja (ne)odobravanja sovražne vsebine s strani uporabnikov svetovnega spleta. Nadalje bomo predstavili možnosti za regulacijo neprimerne vsebine na spletu in poskušali ugotoviti najpogostejše reakcije uporabnikov ob ekstremno sovražnih komentarjih.

Ključne ugotovitve bomo z interpretacijami predstavili v sklepu diplomskega dela, pri čemer bomo še dodatno implicirali analizirane podatke iz empiričnega dela in obstoječih raziskav na kontekst širše družbe.

2 SOVRAŽNI GOVOR

Moč, ki jo lahko izrazimo z besedami, se uporablja tako za spodbujanje in motiviranje ljudi, kakor tudi za ustrahovanje, žaljenje in zatiranje, kar posledično pri posameznikih ali skupinah povzroča čustvene bolečine in stiske, ponižanje in izolacijo, zabeleženi pa so tudi primeri, ko so posamezniki zaradi nenehnih pritiskov in poniževanja storili samomor.

Zgodovina nas opozarja, da lahko neprestano pozivanje javnosti k nasilju in nasilnim dejanjem pripelje do množičnega nasilja ali celo do pobojev. Sovražni govor lahko pripravi ljudi do sovražnih dejanj in podpira sovražni sistem ter legitimira fizično nasilje. Spomnimo se holokavsta, ki je odraz Hitlerjeve propagande za spodbujanje nacističnih idej in povečevanje arijske rase, medijsko pozivanje k poboju Tutsijev v Ruandi, ter Miloševićevo hujskanje k narodnemu sovraštvu, ki je nam najbližje in je vodilo v vojno.

V nadaljevanju bomo najprej predstavili neprimerno in nesprejemljivo komunikacijo, ki ju ljudje pogosto napačno razumejo in označujejo kot sovražni govor. Nato se bomo osredotočili na pravno formalne opredelitve kaznive komunikacije, med katero spada ta oblika govora.

2.1 Od neprimerne in nesprejemljive do kaznive komunikacije

Preden lahko opredelimo kaznivi sovražni govor moramo opozoriti, da država pri sankcioniranju sovražnega in diskriminatornega govora zasleduje javni interes za zagotavljanje javnega reda in miru in za varstvo ogroženih skupin ljudi. Ta interes je potrebno razlikovati od osebnega interesa določene osebe, da se obvaruje pred žaljenjem, obrekovanjem ali drugimi čustvenimi pretresi, ki se kategorizirajo kot kazniva dejanja zoper čast in dobro ime. Ravno te razlike se mnogi ljudje pogosto ne zavedajo, zato prihaja do mnogih nejasnostih na področju opredeljevanja sovražnega govora (Teršek 2006, 4).

V slovenskem prostoru je daleč največ *neprimerne govora oz. neprimerne komunikacije*, med katero štejemo kletvice, žaljivke in opolzke besede oz. vulgarizme (Vehovar in Mihelič 2011). Slovar slovenskega knjižnega jezika (Bajec 1995) opredeljuje kletvice kot grobe besede ali besedne zveze, ki so navadno izrečene v afektu, žaljivke pa kot slabšalne besede ali

besedne zveze. Vulgarizmi so opredeljeni kot besede, ki so glede na moralna in družabna pravila zelo neprimerna za uporabo.

Seveda nekateri razumejo precej različne komunikacije kot neprimerne, hkrati pa ni nobenih državnih pravnih mehanizmov za njeno preganjanje. Vendar to nikakor ne pomeni, da takšne komunikacije ni mogoče regulirati. V vsaki družbi, skupini ali celo na ravni družine lahko zaznamo neka neformalna pravila komuniciranja in odgovarjajoče sankcije. Tudi vsaka organizacija, podjetje in spletno mesto ima taka pravila, ki so pogosto celo zapisana in se jih je potrebno držati (Vehovar in Mihelič 2011).

Navsezadnje državljani v sovražni govor vključujejo tudi številne druge oblike družbeno *nesprejemljivega govora* oziroma *komunikacije*, ki se lahko preganja po nekaterih členih Kazenskega zakonika ali po drugih zakonih, predvsem z vidika zagotavljanja javnega reda in miru, z vidika medijske zakonodaje in z vidika civilnega prava. Med nesprejemljivo komunikacijo tako štejemo obrekovanja, razžalitve in žaljive obtožbe (Vehovar in Mihelič 2011). Obrekovanje je definirano kot dajanje neresničnih, zlonamernih izjav, s katerimi se jemlje komu ugled, razžaliti pa pomeni z nevljudnim, nespoštljivim dejanjem ali govorjenjem povzročiti čustveno prizadetost koga (Bajec 1995).

V najožjem smislu je kazniv in pregonljiv sovražni govor opredeljen v 297. členu Kazenskega zakonika. Ta definira in inkriminira kaznivi sovražni govor in s tem *kaznivo komunikacijo*, katero opredeli kot *javno spodbujanje sovraštva, nasilja in nestrpnosti do določenih skupin* (podrobneje bomo 297. člen KZ-1 predstavili v poglavju *Ustavno pravni okvir v Sloveniji*). Podobne omejitve imajo v praktično vseh državah sveta. Celotno tam, kjer imajo najbolj instrumentalizirano svobodo govora, jo omejujejo v primeru obscenosti, obrekovanja in pozivanja k nasilju (Vehovar in Mihelič 2011).

2.2 Splošne opredelitve sovražnega govora

Izraz sovražni govor (*hate speech*) izhaja iz anglosaškega pravnega okolja, kjer ga je skoval tisti del pravne teorije, ki se ukvarja s pravico do svobode izražanja v okolju, kot ga določa prvi amandma Ustave Združenih držav Amerike (Kovačič 2001, 178).

V kolikor želimo pojem sovražni govor opredeliti bolj specifično, kaj hitro ugotovimo, da zanj ne obstaja enoznačna definicija. Njegove opredelitve se namreč razlikujejo od države do

države, pri čemer je pomembna zlasti stopnja naklonjenosti do svobode govora (Avbelj 2011). Sama definicija sovražnega govora se v današnji družbi pogosto napačno razume in se interpretira preveč na široko, saj gre za še vedno precej nejasen koncept, ki se že vse od nastanka dalje sooča s problemom definiranja (Završnik v Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani 2007, 326).

Sovražni govor lahko opredelimo tako iz sociološke perspektive, kjer izhajamo iz koncepta diskriminacije, kakor tudi iz pravnega vidika, kjer je namesto izraza sovražni govor bolj uveljavljen izraz javno spodbujanje sovraštva, nasilja in nestrpnosti in ga bomo natančneje, preko mednarodnih dokumentov in zakonov, predstavili v nadaljevanju.

Na splošno se sovražni govor razume kot govor, ki je žaljiv, napadalen, neprijeten in je usmerjen na določeno raso, versko ali spolno skupino ter se običajno odraža kot nestrpnost do drugačnosti. Prav strpnost do različnosti pa je po mnenju Leskoškove (2005a, 10) še posebej pomembno v sedanjem času hitrih družbenih sprememb. Zaradi kulturne raznolikosti Evrope, ki se kaže bolj kot kadar koli prej, je še posebej pomembno, »da preprečujemo marginalizacijo ranljivih skupin in njihovo izključitev iz participacije v družbi in politiki«, hkrati pa je potrebno poskrbeti tudi za preprečevanje nasilja in diskriminacije, naperjene proti tem skupinam.

Nekateri viri označujejo sovražni govor kot obliko izražanja, ki je žaljiva do žensk, etničnih in verskih skupin ter nekaterih zapostavljenih manjšin (Weintraub-Reiter v Timofeeva 2003, 257).

Prav tako lahko zasledimo definicijo, ki sovražni govor opredeli kot vsako predstavitev misli ali teorij, ki zagovarjajo, podpirajo ali spodbujajo sovraštvo, diskriminacijo ali nasilje proti posamezniku ali skupini na podlagi rase, barve kože, porekla, nacionalnosti ali etnične pripadnosti. Poudarek pri tej opredelitvi ni na posamezni žrtvi, temveč predvsem na širjenju rasizma v širši družbi (Timofeeva 2003, 258).

Teršek (2006, 2) sovražni govor opredeli kot govor, »ki izraža sovražnost ali diskriminatorne predsodke na račun osebnih okoliščin, kot so rasa, vera, etnična pripadnost, nacionalnost, spolna usmerjenost in fizična ali mentalna hendikepiranost«. Prav tako se kot sovražni govor opredeljuje »izražanje mnenj in idej, ki so po svoji naravi ksenofobične, diskriminatorne in rasistične ter naperjene predvsem zoper razne vrste manjšin (etične, verske, kulturne)« (Kovačič 2001, 178).

Slovar *Black's Law*, ki velja za najbolj pogosto uporabljen pravni slovar v Združenih državah Amerike, opredeljuje sovražni govor kot komunikacijo brez višjega pomena, katere izključni namen je izražanje sovraštva zoper posamezne skupine, še posebej na podlagi njihove rase, zlasti v okoliščinah, ko lahko takšna oblika komunikacije privede do nasilja (Timofeeva 2003, 257).

2.3 Pravni vidik sovražnega govora

Pri pravni opredelitvi sovražnega govora, ki je tudi osnova za kazenski pregon, je pomembno najti ločnico med tem, kaj je v govoru dopustno in kje so družbene meje svobode govora. Mejo med tema poloma pa je težko določiti, zaradi česar smo ves čas v precepu, saj prihaja do konflikta med pravico sovražnega govorca, ki se sklicuje na pravico do svobodnega izražanja mnenj, ter pravico poslušalca, da ni nadlegovan s sovražnostjo in nasiljem.

Sovražni govor leži namreč na daljici, ki jo na eni strani omejuje svoboda izražanja, na drugi strani pa človekovo dostojanstvo (Avbelj 2011). Varuh človekovih pravic (2011, 36) v letnem poročilu³ izpostavlja, da lahko to mejo zabriše ustrezna praksa sodišč, s predpogojem, da bodo tožilstva vlagala obtožne predloge, saj je jasno, da brez teh tudi sodne praske ne bo. Teršek (2006, 2) opozori, da sama definicija sovražnega govora, ki je ustavnopravna kategorija, ne sme biti preširoka, »saj bi to vodilo v zmanjševanje svobode izražanja, v širjenje "kulta žrtve" določenih skupin ljudi in v povečevanje državne prisile.«

V kolikor se osredotočimo na podatke Statističnega urada Republike Slovenije ugotovimo, da se potrdi problem, ki ga izpostavlja Varuh človekovih pravic, saj v letih 2008 in 2009 ni bila podana nobena obtožnica zoper zbujanje sovraštva, razdora ali nestrpnosti, ki temelji na kršitvi načela enakosti, za leto 2010 pa je zabeležen zgolj en primer, ko je prišlo do obtožbe in je sledila končna obsodba (Statistični urad Republike Slovenije 2011a). Veliko več bi bilo potrebno postoriti za samo preventivo in vzgajati mlade, saj ko se javno izrečene grožnje in sovražnosti uresničijo, torej ko grožnje s fizičnimi napadi ali izganjanjem drugačnih postanejo resničnost, je za preventivno delo že prepozno. Zato je treba kot skrajni ukrep kazenskopravno preganjati tudi avtorje javnih sporočil, ki širijo sovraštvo in nestrpnost. Ravno kaznovanje, pa čeprav kot skrajni ukrep, ki se uporabi le v izjemnih primerih, je

³ Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2010.

potrebno, da se določi meja med dovoljenim in nedovoljenim (Butala v Keber 2011; Varuh človekovih pravic 2011, 36).

Danes skoraj vse države na svetu regulirajo sovražno komunikacijo v smeri ohranjanja človeškega dostojanstva in zaščite manjšin pred besednim nadlegovanjem (Timofeeva 2003, 257). V nadaljevanju bomo natančneje obravnavali mednarodne dokumente, ki veljajo za temelj osnovanja pravne podlage za regulacijo sovražnega govora in se posvetili predstavitvi liberalne politike Združenih držav Amerike kot države, kjer je regulacija tega govora še posebej problematična z vidika interesa svobode govora ter predstavili zakonodajo in Ustavo Republike Slovenije, ki se navezuje na problematiko sovražnega govora.

2.3.1 Mednarodni dokumenti

Kot prvi mednarodni dokument bomo opredelili Splošno deklaracijo človekovih pravic iz leta 1948⁴ (v nadaljevanju SDČP), katero je sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov. Deklaracija daje poudarek predvsem pravicam na individualni ravni, poudarja pomembnost človekovega dostojanstva in potrebo po strpnosti med različnimi verskimi in rasnimi skupinami, prav tako pa priznava prirojeno dostojanstvo in enakost vseh članov človeške družbe.

SDČP navaja, da so posameznikove svoboščine, kot je svoboda izražanja, lahko omejene z namenom, da ostanejo pravice in svoboščine drugih priznane in spoštovane, in da se ohrani pravo razmerje med zahtevami morale, javnega reda in blaginje v demokratični družbi (Splošna deklaracija človekovih pravic 1948, 29. čl.).

19. člen SDČP opredeli pravico vsakega posameznika do svobode mišljenja in izražanja, zaradi česar ne sme biti nadlegovan, hkrati pa daje ljudem pravico, da iščejo, sprejemajo in širijo informacije in ideje s kakršnimikoli sredstvi in ne glede na meje.

SDČP (v 7. čl.) še posebej zagotavlja, da so vsi ljudje upravičeni do enake zaščite pred kakršnokoli diskriminacijo in kršitvijo Deklaracije, kot tudi pred kakršnimkoli spodbujanjem takšne diskriminacije.

SDČP izrecno določa zaščito pred sovražnim govorom in je zaradi njene razširjene uporabe obvezujoč zakon (Splošna deklaracija človekovih pravic 1948).

⁴ Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta 10. decembra 1948 z resolucijo št. 217 A (III).

Naslednji dokument je Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1966⁵. Mednarodni standardi so določeni z usklajevanjem 19. in 20. člena, saj 19. člen določa svobodo izražanja, a jo hkrati tudi omejuje v primeru zaščite pravic in ugleda drugih. Posledično 20. člen v primeru sovražnega govora izrecno omejuje svobodo govora. Tako navaja, da mora biti »vsakršno propagiranje vojne, [...] hujskanje k nacionalnemu, rasnemu ali verskemu sovraštvu, ki bi pomenilo spodbujanje k diskriminaciji, sovražnosti ali nasilju« z zakonom prepovedano.

Tretji mednarodni sporazum je Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (1948)⁶. V Konvenciji Združeni Narodi in države podpisnice obsojajo vsako neposredno in javno napeljevanje h genocidu kot kaznivo dejanje. Razen tega morajo države podpisnice sprejeti ukrepe, ki preprečujejo in prepovedujejo takšno napeljevanje. V 2. členu Konvencija »prepoveduje ubijanje in napadanje (tako fizično kot psihično) pripadnikov narodnih, etničnih, rasnih in verskih skupin.« Pristojnost za kazenski pregon je v tej konvenciji poverjena državam, v 6. členu pa predvideva tudi možnost ustanovitve mednarodnega kazenskega sodišča. Gre za prvi pozitivno-pravni element varstva manjšin, ki predvideva kazensko odgovornost za uničenje nacionalne, verske ali etnične skupine, in je tudi prvi pravni predpis v zvezi z varstvom manjšin, hkrati pa gre za izjemno pomemben dokument na področju človekovih pravic, ki se nanaša na genocid.

Kot pomemben sporazum je potrebno dodati Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije⁷ iz leta 1965⁸ (v nadaljevanju MKORD). Ta sporazum v 4. členu zahteva, da podpisnice Konvencije »obsojajo sleherno propagando in vse organizacije, ki temeljijo na idejah ali teorijah večvrednosti kake rase ali skupine oseb določene barve kože ali etničnega porekla«, hkrati pa določa, da se podpisnice obvežejo k uveljaviti takojšnjih ukrepov z namenom, da z njimi izkoreninijo napeljevanje k diskriminaciji.

⁵ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXXI).

⁶ Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida, sprejeta 9. decembra 1948 z resolucijo št. 260 A (III).

⁷ Definicija rasne diskriminacije se po prvem odstavku prvega člena ICERD, nanaša na kakršno koli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na podlagi rase, barve kože, nacionalnega ali etničnega porekla, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočiti kogar koli ali ga prikrajšati za enakopravno priznavanje, uživanje ali uresničevanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin (Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida 1948).

⁸ Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, sprejeta 21. decembra 1965 z resolucijo št. 2106 (XX).

Z uveljavitvijo MKORD je Odbor o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije določil, da je prepoved sovražnega govora združljiva s posameznikovo pravico do svobodnega izražanja. Odbor je prav tako priporočil, da ima pravica do enakosti in težnja po preprečevanju diskriminacije prednost v primeru spora s pravico do svobodnega izražanja.

Primer odredbe proti sovražnemu govoru z evropskega vidika je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin iz leta 1994⁹ (v nadaljevanju EKVČPTS). EKVČPTS potrjuje nevarnosti sovražnega govora in države podpisnice obvezuje k njegovemu preprečevanju in kaznovanju. Čeprav Konvencija priznava svobodo izražanja, hkrati navaja, da svoboda izražanja s seboj prinaša tudi dolžnosti in odgovornost, s čimer omejuje svobodo govora do meje, kolikor je to potrebno v demokratični družbi. Tehtni razlogi za to omejitev so narodna varnost, zaščita ugleda drugih in preprečevanje nereda (10. čl.). Sporazum v 14. členu¹⁰ izrecno zahteva tudi prepoved diskriminacije.

Navedeni sporazumi in konvencije prikazujejo mednarodno priznanje nevarnosti sovražnega govora in potrebo po usklajevanju zakonodajnih ukrepov. Število držav, ki so podpisnice teh sporazumov se iz leta v leto povečuje, kar dokazuje, da si mednarodna skupnost prizadeva za kaznovanje sovražnega govora in ohranitev človekovega dostojanstva.

2.3.2 Sovražni govor v Združenih državah Amerike

Zakonodaja Združenih držav Amerike je na področju omejevanja govora razvita nekoliko v drugo smer od prava in politik ostalih držav po svetu, saj večina držav prepoveduje rasno, versko in etično diskriminacijo v skladu s Splošno deklaracijo človekovih pravic iz leta 1948. Prvi amandma Ustave Združenih držav Amerike¹¹ pa prepoveduje vsakršno poseganje v svobodo govora in tiska (Hentoff 1992) prav tako ne opredeljuje praktično nikakršne pravne podlage za kaznovanje diskriminatornega govora na podlagi rase, vere ali etnične pripadnosti (Walker 1994, 4). Načelo individualizma, katerega začetki temeljijo na ideologiji Johna Locka, je tesno povezano z ureditvijo ameriškega vladnega sistema (Rosenfeld 2003, 38).

⁹ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, podpisana 11. maja 1994.

¹⁰ 14. člen EKVČPTS: Uživanje pravic in svoboščin, določenih s to Konvencijo je zagotovljeno vsem ljudem brez razlikovanja glede na spol, raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodnosti ali socialni izvor, pripadnost narodni manjšini, lastnino, rojstvo ali kakšne druge okoliščine (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin 1994).

¹¹ Prvi amandma Ustave Združenih držav Amerike, sprejet 25. septembra 1789.

Ameriška miselnost tako povzdiguje individualno svobodo nad enakopravnostjo (Rosenfeld 2003, 29).

Razprave o sovražnem govoru se v ZDA vrstijo že vse od leta 1920, ko so govorili o rasnem sovraštvu, leta 1940 o sramotenju skupin, od leta 1980 naprej pa govorijo o sovražnem govoru. Danes se sovražna poimenovanja nanašajo tudi na več zatiranih skupin, kot so ženske, geji, lezbijke in hendikipirani, medtem ko so se na začetku razprav sovražna poimenovanja nanašala zgolj na raso, etnijo in religijo. Tekom časa se je izoblikovala tudi pomembna razlika, in sicer med sovražnim govorom in zločini iz sovraštva, med katere štejemo sovražna dejanja, kot so na primer fizični napad, poškodovanje, zažiganje in podobno, in so tradicionalno zakonsko regulirani. V nasprotju s temi je sovražni govor redko predmet regulacije, saj spada v široko področje svobode govora, ki je opredeljen v prvem amandmaju ameriške ustave (Leskošek 2005b, 83).

2.3.3 Ustavno pravni okvir v Sloveniji

Sovražni govor je v Evropi jasno in nedvoumno zavrnjen in nima legitimnosti (Leskošek 2005b, 87). V Sloveniji je neposredno ali posredno reguliran v Ustavi Republike Slovenije in v Kazenskem zakoniku (KZ-1).

Ustava Republike Slovenije iz leta 1991¹² v 39. členu zagotavlja »svobodo izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja«. K temu je dodano, da »lahko vsakdo svobodno izbira, sprejema in širi vesti in mnenja« (Ustava Republike Slovenije 1991, 39. čl.).

V 63. členu Ustava svobodo govora delno omeji, saj pravi, da »je protiustavno vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti.«

Kakor Ustava Republike Slovenije, tako tudi Kazenski zakonik (2008)¹³ hkrati varuje in omejuje svobodo govora. Kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine so tako sankcionirane po 131. členu, ki govori, da:

¹² Ustava Republike Slovenije, ki jo je ratificiral Državni zbor na skupščinski seji 23. decembra 1991.

¹³ Kazenski zakonik (KZ-1), sprejet 20. maja 2008.

»Kdor zaradi razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, premoženjskem stanju, rojstvu, genetski dediščini, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini prikrajša koga za katero izmed človekovih pravic ali temeljnih svoboščin, ki so priznane od mednarodne skupnosti ali določene z ustavo ali zakonom, ali mu takšno pravico ali svoboščino omeji ali kdor na podlagi takšnega razlikovanja komu da kakšno posebno pravico ali ugodnost, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta.«

Javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti je opredeljeno v 297. členu (prej 300. člen) Kazenskega zakonika (2008), ki formalno definira in inkriminira kaznivi sovražni govor. Tako zakon določa kazen z zaporom do dveh let za tiste kršitelje, ki:

»Javno spodbujajo ali razpihujejo narodnostno, rasno, versko ali drugo sovraštvo, razdor ali nestrpnost, ali spodbujajo k drugi neenakopravnosti zaradi telesnih ali duševnih pomanjkljivosti ali spolne usmerjenosti, javno širijo ideje o večvrednosti ene rase nad drugo ali dajejo kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti ali zanikajo, zmanjšujejo pomen, odobravajo, omalovažujejo, smešijo ali zagovarjajo genocid, holokavst, hudodelstvo zoper človečnost, vojno hudodelstvo, agresijo ali druga kazniva dejanja zoper človečnost.«

V kolikor je dejanje, ki smo ga opredelili v prejšnjem odstavku »storjeno z objavo v sredstvih javnega obveščanja se kaznuje tudi urednik oziroma tisti, ki ga je nadomeščal, [...] razen če je šlo za prenos oddaje v živo.«

Tabela 2.1: Statistični podatki za kazniva dejanja javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti po 297. členu KZ-1 (do leta 2008 člen 300)

Končni dokument	Zakon	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	297. člen KZ-1 (javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti)	8	5	8	13	9	34
	131. člen KZ-1 (kršitev enakopravnosti)	1	0	2	6	0	0
OVADBA		9	5	10	19	9	34

Vir: Varuh človekovih pravic (2011, 35).

Za preprečevanje spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti je prav tako zelo pomemben Zakon o medijih (2001)¹⁴, ki v 8. členu opredeljuje, da je »z razširjanjem programskih vsebin prepovedano spodbujati k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni, ter izzivati narodno, rasno, versko, spolno ali drugo sovraštvo in nestrpnost.« Varuh človekovih pravic (2011, 30) je ugotovil, da je ravno 8. člen Zakona o medijih "lex imperfecta", kar pomeni, da gre za pravno pravilo, ki vsebuje prepoved, ne opredeljuje pa nikakršnih sankcij za kršitev te prepovedi.

Ugotovili smo že, da pojem sovražni govor nima enoznačne interpretacije in ima več različnih opredelitev. Vendar velja opozoriti, da »v kolikor ga definiramo preozko, damo več prostora svobodi izražanja, s tem pa lahko tvegamo posege v človekovo dostojanstvo, če pa ga definiramo preširoko, preveč zožimo domet svobode izražanja« (Avbelj 2011). Teršek (2006, 3–4) opozori, da »vsak govor, ki izraža predsodke, še ni sovražni govor in vsak sovražni govor ne gre opredeliti kot kaznivo dejanje. Če sovražni govor vključuje tudi izjave o nasilju ali protipravnosti, ki predstavljajo resno in neposredno grožnjo za izbruh nasilja, lahko preide v "napadalni govor", v spodbujanje nasilja ali v ščuvanje k nasilju.« Da se izpolnijo kriteriji kaznivega sovražnega govora, ki ga je moč preganjati tudi s pristojnimi institucijami, mora biti izpolnjena vrsta strogih kriterijev, »kot so neposredno pozivanje k nasilju ali protipravnosti, usmerjenost govora na določeno skupino ljudi in obstoj določene stopnje verjetnosti, da bo do nasilja ali protipravnosti dejansko tudi prišlo«.

Za sovražni govor tako rekoč velja, da je vrsta izražanja, ki ne uživa ustavne zaščite in je onkraj meja svobode izražanja (Avbelj 2011). Hkrati pa Završnik (v Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani 2007, 325) doda, da ima družba na voljo številne druge družbeno inkluzivne (na primer izobraževalne idr.) mehanizme, s katerimi bi lahko preprečili, da bi sploh prihajalo do sovražnega govora, tako da naj bi bilo kazensko pravo zadnji mehanizem regulacije sovražnega govora, ki vodi v nasilje. Rovšek (v Keber 2011) se strinja, da kazenski pregon ni edina pot, je pa zelo pomembna.

2.4 Namen in učinki sovražnega govora

V mnogih primerih sovražni govor prenaša sporočilo, da različne rase nosijo same po sebi določeno vrednost, razliko, status in vlogo. To posledično vpliva tudi na uspeh, družbeno

¹⁴ Zakon o medijih (Zmed), sprejet 25. aprila 2001.

mobilnost, celo na duševno počutje in psihosomatska obolenja tistih, ki so tarče takega govora (Timofeeva 2003, 257).

Namen sovražnega govora je spodbujanje sovražnosti v družbi, saj želijo tisti, ki širijo takšen govor, posplošiti in reducirati posamezne skupine ljudi ter jim pripisati negativne in žaljive oznake. Uporablja se za ustvarjanje, ohranjanje in okrepitev stereotipov zoper že tako izločene in osovražene družbene skupine, ki posledično trpijo za občutkom izključenosti iz družbe, izgubi dostojanstva, tako na ravni posameznika, kot na ravni skupine.

Prvinski namen sovražnega govora je razčlovečiti tiste, proti katerim je uperjen (Leskošek 2005b, 82), hkrati pa je namen takega govora širjenje kakršnegakoli sovraštva in celo sprožanje nasilja (Avbelj 2011). S sovražno komunikacijo želijo tisti, ki jo izvajajo, ustrahovati, ponižati, prestrašiti, zbujati predsodke in druge akcije glede na rasne, etnične, spolne, religiozne, nacionalne ter telesne izvore in značilnosti določenih skupin (Walker v Leskošek 2005b, 82; Teršek 2006, 3). Žarišče gibanja ni posamezna žrtev, temveč splošno razširjanje in sejanje tega rasističnega gibanja v širši družbi (Timofeeva 2003, 258).

Sovražne skupine uporabljajo sovražni govor za izgradnjo infrastrukture, ki jim sčasoma omogoči skok v politiko in s tem v dominantno elito. Namen sovražnega govora se kaže tako, da želijo elite spodkopati politični vpliv in aktivno vključenost različnih skupin, katerih prispevek je nujen za učinkovite demokratične procese. Kot primer se izpostavlja naciste, saj tudi ti ne bi mogli osvojiti političnega vrha, če v letih njihovega vzpenjanja po politični lestvici antisemitizem ne bi postal sprejemljiv v širši družbi (Tsesis v Samaluk 2008, 22–23).

Sovražni govor ni le neprijeten in žaljiv, temveč žrtvam povzroča fizične in psihične posledice, ki se kažejo kot pospešeno dihanje, glavobol, povišan krvni tlak, vrtoglavica, negativna samopodoba, depresija, rizično vedenje in celo samomor. Težave se kažejo tudi v strahu, nočnih morah, izogibanju ter kasneje tudi umiku iz družbe. Nekatere žrtve posledično zanikajo ali zavračajo lastno identiteto, ki je objekt sovražnega govora (narodnost, etnična pripadnost, spol, spolna usmerjenost ipd.). V kolikor so žrtve konstantno izpostavljene negativnim oznakam in stigmatizaciji, lahko sčasoma pritisk, ki ga povzročajo našteje posledice, dejansko vpliva na to, da se začnejo obnašati v skladu s pripisanimi negativnimi podobami (Delgado in Sefancic v Samaluk 2008, 19–20).

Učinki sovražnega govora lahko sežejo celo preko psihične in fizične meje, saj povzročajo tudi ekonomsko škodo, ki se kaže v slabšem gmotnem stanju žrtev, izgubi življenjskih priložnosti, kar mnogim onemogoča možnost kariernega razvoja, družba nasploh pa trpi zaradi zloma pomembnega demokratičnega ideala, ki govori, da smo vsi ljudje enakopravni (Samaluk 2008, 19–20).

3 SOVRAŽNI GOVOR NA INTERNETU¹⁵

Večina ljudi, ki za svoje delo, prosti čas ali zgolj za zabavo uporablja računalnik, uporablja tudi internet in njegov najbolj poznan in uporabljan del, svetovni splet, ki velja za enega izmed najmočnejših medijev na svetu, saj ljudem omogoča, da dobijo informacije zgolj iz tistih virov, ki so jim preprosto všeč.

V zadnjih dvajsetih letih, ki jih lahko štejemo kot obdobje interneta, je multimedijska tehnologija postala dostopna širši množici, saj ima danes skorajda vsak posameznik možnost uporabe množičnih medijev, naj si bo kot bralec kakor tudi kot soustvarjalec (Einzinger 2004, 142). Za večino ljudi prav množični mediji predstavljajo najpomembnejši vir informacij, socializacije in razvedrila, nekaterim družbenim skupinam pa služi kot učinkovito sredstvo za izvajanje propagande, kar je tudi vzrok, da je njihovo delovanje, tako kot delovanje ostalih pomembnih ekonomskih, kulturnih in političnih institucij, podvrženo zakonski regulaciji. Na svetovnem spletu se namreč prepleta tako zasebno kot tudi javno komuniciranje, ki je lahko enosmerno ali interaktivno in tako poteka med množico sporočevalcev in prejemnikov, ki se lahko predstavijo s svojo dejansko identiteto, ali izkoristijo potencial anonimnosti in ostanejo skriti za svojimi vzdevki (Katedra za medijske in komunikacijske študije 2009).

Svetovni splet je omogočil marginalnim skupinam skrajnežev, da preko javno dostopne platforme postanejo bolj vidni in lažje dostopajo do širših množic, kar se v zadnjih letih odraža v porastu spletnih strani, ki temeljijo na sovražni vsebini.

Uvodoma smo izpostavili, da je bilo leta 2001 registriranih 2.800 spletnih strani, na katerih je bilo moč zaznati sovražni govor, danes, deset let kasneje, opozarjajo na kar 500 odstotno porast strani s sovražno vsebino, saj je uradno zabeleženih že več kot 14.000 spletnih strani, forumov, blogov in skupin na spletnih družbenih omrežjih, katerih namen je javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti (Digital Terrorism and Hate Report 2011).

Struktura osovraženih populacijskih skupin se s prodorom sovražnega govora na internet ni veliko spremenila, saj največkrat uporabljeni sovražni motivi tudi na internetu vključujejo

¹⁵ V sklopu diplomskega dela uporabljamo tako termin splet kot tudi internet, ki ima pravno formalno podlago, tako na državni kot na mednarodni ravni. Kljub temu opozarjamo, da je v mnogih primerih govor o svetovnem spletu in regulaciji sovražnega govora na svetovnem spletu.

teme superiornosti bele rase, zastraševanje ljudi drugih ras in narodnosti, neo-nacizem, zanikanje holokavsta in sovražnost do istospolno usmerjenih (Timofeeva 2003, 258).

3.1 Potencial interneta za širjenje sovražnega govora

Internet ohranja številne edinstvene značilnosti komunikacije v realnem življenju, saj ponuja celo vrsto komunikacijskih možnosti: medosebno, skupinsko, organizacijsko ali množično (Gosnell v Timofeeva 2003, 253–254). Tako združuje elemente tiska (časopisi in revije), oddaj (televizija in radio) in komunikacije iz oči v oči, izjemnega pomena pa je ravno to, da dosega največjo množico ljudi (Clalk v Leets 2001, 294), zagotavlja hitro dostopnost ter anonimnost pri vsaki internetni dejavnosti (Schmölzer v Timofeeva 2003, 254) in je na voljo posameznikom brez omejitev z izjemno nizkimi stroški. Vendar pa mora biti v tem primeru občinstvo bolj aktivno pri iskanju informacij, kajti kiberprostor¹⁶ je manj vsiljiv kot drugi množični mediji (Reno v Leets 2001, 294).

Napeljevanje k sovraštvu je s pomočjo interneta doseglo nove razsežnosti in sprožilo veliko pomembnih ter zahtevnih političnih, pravnih in socialnih vprašanj. Posledično so bile vidne spremembe v razpravah o cenzuri sovražnega govora, saj je internet postal ključnega pomena pri organizaciji sovražnih skupin (Stern v Leets 2001, 288). Strokovnjaki opozarjajo, da so internetni forumi zaradi širokega dosega, interaktivnosti in multimedijske zmogljivosti, velikega pomena pri širjenju sovražnih informacij (Kaye in Medoff v Leets 2001, 288), saj splet omogoča hitrejše, lažje in cenejše komuniciranje tudi med rasisti in drugimi skrajneži. Robert McChesney (v Leets 2001, 288) opozarja, da imajo vse nove komunikacijske tehnologije nepričakovane in nenačrtovane posledice, kot je na primer ravno hitrejše širjenje sovraštva med ljudmi, česar se je potrebno zavedati in jih skušati zmanjšati oz. se jim izogniti.

3.2 Internet kot zatočišče sovražnega govora

Internet nosi oznako neustaljenega, neurejenega in brezpravnega prostora, ki postaja močno sredstvo za širjenje sovražnega govora. Izmed ostalih množičnih medijev ima internet večji potencial, saj ima vsak uporabnik možnost do objav, ki jih lahko vidi in bere na milijone ljudi

¹⁶ Kiberprostor je virtualno omrežno, elektronsko posredovani interesni prostor, skratka prizorišče za zagotavljanje različnih formalnih in neformalnih interesnih nagnjenj, potreb akterjev, ki poteka z interakcijo in transakcijo med akterji (Brodnik 2007, 11).

povsod po svetu (Starr 2004, 134). Dandanes fanatiki na preprost in anonimen način komunicirajo z neomejenim številom drugih skrajnežev, saj jim internet omogoča širjenje sovraštva in kaosa (Berkowitz in Olson v Breckheimer J. II 2002, 1500) in je tako postal zelo učinkovito sredstvo za širjenje sovražnega govora številnih sovražnih skupin, ki nagovarjajo predvsem najstnike in tako v svoje vrste uspešno pridobivajo nove člane (Wolf v Breckheimer J. II 2002, 1500).

Internet zaradi svoje kapacitete informacij nudi podporo ljudem, ki želijo o družbi odkriti preprosto to, kar si sami želijo, ne glede na resnična dejstva. Pogled na dogodke v pravi luči je s tem izkrivljen. Pogosto nam predstavlja popačen odsev družbe, kajti radikalna mnenja in mnenja manjšin se ne razločijo od večine. Za učinkovit vpogled v družbo je tako potreben metodološki pristop, ki ga primanjkuje prav v razpravah o sovražnem govoru na spletu (Starr 2004, 137).

Z vzpostavitvijo internetnih povezav se je komunikacija podobno mislečih posameznikov bistveno izboljšala in olajšala. Mark Potok, urednik poročila *Southern Poverty Law Centra*¹⁷ meni, da je bil povprečen "ekstremist" v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja osamljen posameznik, sedeč v svoji sobi s stisnjeno grozečo pestjo uperjeno proti nebu. Internet je to spremenil, kot pravi Michel Barnier, nekdanji francoski minister za zunanje zadeve, saj ima ta s svojo mogočnostjo, širjenjem in brezmejnimi povezovanjem, mamljiv vpliv na omrežje nestrpnosti (Starr 2004, 138).

3.3 Regulacija sovražnega govora na spletu

Zaradi težav pri nadzorovanju informacij, ki se prenašajo preko interneta, se pojavlja vprašanje ali je nadzor vsebine, ki jo lahko obravnavamo kot sovražno, preko interneta sploh mogoč. Internetni prostor namreč nima geografskih mej, prav zato je težko določiti, kje in na kakšen način bi bilo potrebno kršitelje zakona obravnavati in kako sankcionirati (Steele v Leets 2001, 296). Kljub temu je znano, da vsaka država internet in vsebine, ki se pretakajo preko tega, do neke mere uravnava po svoje (Timofeeva 2003, 254).

¹⁷ Southern Poverty Law Center je eminentna ameriška neprofitna organizacija, ustanovljena leta 1971, ki se bori za odpravo rasne segregacije ter sledi in razkriva delovanje sovražnih skupin v Združenih državah Amerike.

Tudi Einzinger (2004, 143) opozarja na problematiko izvajanja zakonskih aktov, saj je internet svetovni medij, ustrezni zakonski sistemi pa po navadi segajo le do državnih mej. V mnogih primerih se zakoni med državami znatno razlikujejo, kar povzroča določene težave. V nekaterih srednjeevropskih državah na primer, obstaja stroga zakonodaja proti desnim ekstremistom (neo-nacizem), česar v večini drugih držav ni. Vendar je moč na spletu zaslediti veliko število neo-nacističnih strani, ki pa ne morejo biti odstranjene, saj se njihovi strežniki nahajajo v državah, kjer ni pravne podlage za njihovo odstranitev.

Vedno več organizacij, ki ponujajo spletne storitve, se poslužuje "filtriranja" ali "blokiranja" spletnih strani. Filtriranje je selektivno odstranjevanje določene vsebine iz pretoka podatkov, medtem ko blokiranje onemogoči dostop do nekaterih spletnih naslovov. Obe metodi sta stroškovno precej dragi in nista najbolj učinkoviti, saj je zabeleženih več primerov, ko so tako posamezniki kot organizacije utrpeli znatno škodo, saj so bili zmotno "označeni" kot neprimerni (op. a. spletna stran organizacije za boj proti raku dojk je bila zaradi besede "dojka" označena kot neprimerna in s tem nedostopna) (Einzinger 2004, 143–144).

Da bi sovražne organizacije zaobšle metode, ki preprečujejo in blokirajo njihov dostop, se poslužujejo ustvarjanja spletnih strani s podobnimi spletnimi naslovi, kot jih imajo razne velike in zakonite tiskovne agencije in nato tam objavljajo svoje »sovražne« verzije novic (Breckheimer 2002, 1498).

3.3.1 Načini regulacije sovražnega govora

Kljub mnogim novim komunikacijskim in tehničnim možnostim interneta, skuša večina držav svojo zakonodajo prilagoditi temu "novemu" mediju tako, da bi ustrezala obstoječim merilom o omejevanju svobode govora (Timofeeva 2003, 254).

Izpostavili smo že, da je svoboda govora eden najbolj zaščitenih ameriških idealov, kljub temu pa ta v primeru groženj, nadlegovanja ali napeljevanja k nezakonitosti izgubi svojo zaščito prvega amandmaja, kar velja tudi za sovražni govor na spletu (Breckheimer 2002, 1508). Zanimivo je primerjati doktrino regulacije sovražnega govora na primeru Združenih držav Amerike in Nemčije, saj oba naroda temeljita na načelih tradicionalnega liberalizma z osredotočenjem na posameznika in se srečujeta z zapuščino velikih grozodejstev in zločinov, ki izvirajo iz rasnih predsodkov – suženjstvo in holokavst (Minsker v Timofeeva 2003, 254), vendar pa je Nemčija veliko manj tolerantna do takega govora v primerjavi z merili ZDA,

tako za slednjo sovražni govor, ki je blizu političnega govora, spada več ali manj pod zaščito prvega amandmaja (Fogo-Schensul v Timofeeva 2003, 254). Debata o nadzoru sovražnega govora se bo v ZDA najverjetneje nadaljevala vse dokler bodo imeli Američani zagotovljene pravice do tako liberalne politike svobodnega govora. Izven ZDA so takšna zagotovila, če sploh obstajajo, redko zagovarjana do te mere. Pravzaprav večina narodov, ne glede na pravice, ki jih zagotavljajo svojim državljanom, dovoljuje in izvaja nadzor nad sovražnim govorom na spletu (Breckheimer 2002, 1502).

Kitajska je ena izmed najbolj drakonskih držav pri nadzoru interneta (Miler in drugi v Breckheimer 2002, 1509). S siljenjem vseh uporabnikov, da se prijavijo na policiji, in prepovedjo objav tem, ki veljajo za prevratne ali žaljive, kitajski vladi uspeva ohranяти strog nadzor nad dostopom do informacij na spletu. Podobno je tudi z vladama Singapurja in Vietnama, ki sta, ravno tako kot Kitajska, že od nekdaj nadzorovali dostop do vseh komunikacijskih medijev in na široko cenzurirali in omejevali dostop do spletnega govora s pomočjo sistema požarnih zidov (Haney in drugi v Breckheimer 2002, 1509). Članice Zveze držav Jugovzhodne Azije so celo pristale na redno kontroliranje interneta in blokiranje dostopa do kakršnekoli spletne strani, ki nasprotuje nejasno definiranim azijskim vrednotam (Siegel v Breckheimer 2002, 1509). Na Bližnjem vzhodu je cenzuriranje interneta v veliki meri doseženo s pomočjo državnih telekomunikacijskih monopolov (Wallace v Breckheimer 2002, 1509). V skladu s strogim islamskim zakonom je vsaka vsebina, ki jo vlada določi za žaljivo, odločno blokirana. Čeprav večji del nadzorovanja teži predvsem k blokiranju dostopa do pornografskih in obscenih strani, takšen vladni nadzor nenehno omejuje vso spletno izražanje tistih, na katere se predpisi nanašajo (Siegel v Breckheimer 2002, 1509).

Zahodni demokratični narodi nudijo svojim državljanom večjo zaščito svobodnega izražanja kot azijske in bližnjevzhodne države, vendar nadzorovanje interneta vseeno ostaja del vsakdanjika. Pri tem so še posebej zavzete zahodne vlade, ki skušajo izkoreniniti sovražni govor s spleta (Douglas-Scott v Breckheimer 2002, 1509).

Evropski nadzor nad sovražnim govorom ima svoje začetke predvsem v posledicah druge svetovne vojne. Po holokavstu so evropske države sprejele ukrepe, da bi preprečile podobna grozodejstva v prihodnosti in s tem obsodile sovražni govor. Zaradi interesa po prepovedi takšnega govora je veliko držav sprejelo zakone, ki ga prepovedujejo in se vključilo v mednarodne sporazume, ki se zavzemajo za prepoved sovražnega govora (Van Blarcum 2005, 785). Eden takšnih je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki se z bojevanjem proti nezakoniti in škodljivi vsebini, vključujoč rasistične in

ksenofobične ideje, zavzema za varnejšo rabo interneta. Evropska Unija je tako imenovani »akcijski načrt« ustanovila kot odziv na posledice genocida druge svetovne vojne in nedavnim etničnim grozodejstvom na Balkanu (Olson v Breckheimer 2002, 1510).

S tem, ko evropske države s povezovanjem in uspešnim sodelovanjem želijo čim bolj omejiti sovražni govor na internetu, pa Amerika s svojo sorazmerno liberalno zakonodajo postaja pravo zatočišče sovražnega govora (Van Blarcum 2005, 829). Da bi lahko splet regulirali na globalni ravni ni skoraj nobene možnosti, morda tudi ne bi bilo prav, da bi se to zapovedalo, saj bi s tem splet izgubil del svoje demokratične narave. Strožja tovrstna regulacija bi lahko imela več negativnih kot pozitivnih učinkov, saj bi bila med drugim omejena številna demokratična gibanja, kakršnim smo bili priča letos ob "arabski pomladi" (Rovšek 2011).

3.3.2 Regulacija sovražnega govora v slovenskem spletnem prostoru

V Sloveniji je sovražni govor na internetu reguliran na različnih ravneh. Od Ustave in zakonodaje Kazenskega zakonika, do številnih mednarodnih konvencij s področja varstva človekovih pravic, ki smo jih podrobneje predstavili v prejšnjem poglavju.

Pomembno vlogo na področju regulacije sovražnega govora odigrajo tudi Varuh človekovih pravic, nacionalna točka osveščanja o varni rabi interneta Safe.si in nevladna organizacija Spletno oko. Slednja, ki deluje v okviru Centra za varnejši internet Slovenije na Fakulteti za družbene vede, je z nekaterimi večjimi spletnimi portali (Siol.net, Multimedijski center RTV, Žurnal24.si, Dnevnik.si, Delo.si, Večer in kasneje pridruženi nepremičninski portal Slonep.net) podpisala kodeks o regulaciji sovražnega govora¹⁸.

Kodeks, ki se omejuje na 297. člen Kazenskega zakonika, predvideva obvezno registracijo in moderiranje komentarjev, sodelovanje predstavnikov podpisnikov kodeksa v posebni delovni skupini in poenotenje obrazca za oddajo komentarjev. Novost je tudi poenotenje obrazca, ki predvideva namestitev opozorila o kaznivosti širjenja sovražnega govora in gumba za prijavo tega (Varuh človekovih pravic 2011, 32–33).

V razvitih demokracijah je sovražni govor in z njim povezani komentarji največkrat omejen na obrobne, "ekstremistične" medije, saj ostali spoštujejo medijske standarde kakovosti in

¹⁸ Kodeks regulacije sovražnega govora na slovenskih spletnih portalih, sprejet 14. decembra 2010.

skrbijo za dostojnost razprav in s tem ugled medijskega prostora. V Sloveniji pa smo priča ravno nasprotnemu, saj se zdi, da so ravno osrednji mediji, ki so najbolj obiskani in brani, najbolj "popisani" s sovražnimi in nedostojnimi komentarji (Avbelj 2011). Razlog da prihaja do tega so (pre)nizke odškodnine, ki so dosojene za poseg v osebnostne pravice, saj bi, v kolikor bi zakonodaja narekovala višje kazni, te delovale odvračalno tudi na večje, senzacionalistično usmerjene medije (Rovšek 2011).

3.4 Anonimnost kot dejavnik sovražne komunikacije

Dejavnik, ki močno vpliva na povečano razširjanje sovražnosti in nestrpnosti na spletu, je anonimnost. Nadzor družbe je ravno zaradi anonimnega načina komuniciranja otežen in ga lahko prepreči zgolj vsak posameznik sam, s spoštovanjem pravic in težnjo po enakopravnosti.

Računalniško posredovani komunikaciji pripisujejo številne prednosti, hkrati pa obstaja tudi "temna" stran tega načina komuniciranja in sicer v obliki škodljivega ali agresivnega komunikacijskega vedenja, ki se kaže kot izražanje jeze, žalitev ali celo sovražnosti (Praprotnik 2003, 515). Anonimnost naj bi bila del same magičnosti v računalniški komunikaciji (Baym v Praprotnik 2003, 518), vendar prav skrivanje identitete naplavi prikrite strasti, frustracije in sovraštva (Rovšek 2011). Računalniško posredovana komunikacija je na ravni kontekstualnih in vizualnih vezi reducirana, kar naj bi bil tudi razlog, da je tak način komunikacije manj oseben in manj prilagodljiv (Parks v Praprotnik 2003, 518).

Anonimnost ima močan in nezadržen vpliv na obnašanje, saj omogoča posameznikom, da se obnašajo na načine, ki so zelo različni od njihovega predstavljanja v vsakdanjem svetu. Tako jim omogoča, da lahko v »virtualnem svetu postanejo natanko to, kar želijo biti oziroma prav to, kar želijo, da drugi mislijo, da so« (Praprotnik 2003, 521).

Anonimnost oseb na internetu predstavlja veliko oviro pri izvajanju tradicionalnih zakonov, saj je zelo težko odkriti pravo identiteto osebe, krive nekega kaznivega dejanja (Van Blarcum 2005, 783). Nekateri vidijo rešitev za zmanjšanje sovražnih in neprimernih vsebin v odpravi anonimnosti tistih, ki sodelujejo na forumih ali pri komentiranju spletnih vsebin. V kolikor bi se uporabniki morali prijaviti s polnim imenom, bi to zagotovo zmanjšalo število primerov sovražnega govora, vendar anonimnosti na spletu ni mogoče zapovedati in predpisati. Četudi

bi posamezna država to uzakonila, se takšna zapoved zaradi globalne narave spleta ne bi mogla izvajati (Rovšek 2011).

3.5 Pravna odgovornost ponudnikov internetnih storitev

Pravno podlago za preprečevanje sovražnega govora smo natančneje opredelili v drugem poglavju. Vsi zakoni, direktive in konvencije se navezujejo tudi na internetne vsebine, predstavili pa še bomo pravno odgovornost ponudnikov internetnih storitev.

Zakon o elektronskem poslovanju na trgu¹⁹ (ZEPT), ki je prišel v veljavo leta 2006 in se navezuje na Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu²⁰ (ZEPEP) iz leta 2000, v svojem devetem členu opredeli odgovornost ponudnikov storitev izključnega prenosa. Tako narekuje, da ponudnik storitve ni odgovoren za posredovane podatke pod pogojem, da ne sproži prenosa podatkov, ne izbere naslovnika posredovanih podatkov in ne izbere ali spremeni vsebine posredovanih podatkov. V 11. členu je opredeljena odgovornost ponudnika storitev gostiteljstva. Ponudnik je tako lahko odgovoren, če ve za protipravno dejavnost ali nezakonite podatke in jih takoj, ko izve zanje, ne odstrani ali onemogoči dostopa do njih. Sodišče ali upravni organ lahko ponudniku storitve naloži ustavitev ali preprečitev kršitve ali mu naloži, da odstrani ali onemogoči dostop do podatkov.

V kolikor ponudnik internetnih storitev posameznikom ali skupinam onemogoči objavljanje spornih vsebin, pa globalna dostopnost interneta omogoča, da preselijo svoje podatke na strežnike drugih držav, ki imajo milejšo zakonodajo in s tem ponovno omogočijo dostop do spletnih strani s sporno vsebino (Van Blarcum 2005, 783).

¹⁹ Zakon o elektronskem poslovanju na trgu (ZEPT), sprejet 30. maja 2006.

²⁰ Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu (ZEPEP), sprejet 13. junija 2000.

4 EMPIRIČNI DEL

Na samem začetku diplomskega dela smo si zastavili, da bomo v empiričnem delu naloge predstavili odnos uporabnikov interneta do sovražnega govora na slovenskem spletu. V skladu s cilji naloge smo se odločili, da bomo analizirali percepcijo pojma sovražni govor in ugotavljali, v kolikšni meri uporabnike spleta moti tako neprimerna kot tudi kazniva komunikacija. Zanimalo nas bo, v kolikšni meri tisti, ki vsaj občasno berejo oziroma spremljajo novičarske portale ali spletne forume, zaznavajo komentarje, ki so prežeti s sovražno vsebino. Prav tako se bomo ukvarjali s tem, kako bi anketirani odreagirali, v kolikor bi na kakšnem portalu ali forumu zasledili ekstremni sovražen govor. Analizirali bomo, kaj najpogosteje določa populacijske skupine, ki so po mnenju anketiranih v slovenskem spletnem prostoru najpogosteje izpostavljeni sovražnim komentarjem ter ugotavljali, kateri ukrepi se zdijo respondentom najprimernejši za zmanjšanje obsega neprimernih ali sovražnih vsebin.

4.1 Metodologija raziskave

Analizirani podatki so zbrani s pomočjo spletne ankete²¹, ki so jo v okviru predmeta Metodološki praktikum na Fakulteti za družbene vede, izdelali študentje v sodelovanju z nosilci projekta Spletno oko. Anketa je aktivna od 4. maja 2011, baza na kateri smo opravili analizo pa je bila iz spletne aplikacije izvožena 21. avgusta 2011. Gre za izjemno dobro promovirano anketo, saj so bila vabila za sodelovanje poslana tako preko spletne aplikacije lka, kakor tudi preko elektronske pošte. Promovirana je bila na spletnem mestu *spletno-oko.si* in na štirinajstih slovenskih forumih, prav tako pa se je promocija izvajala s pomočjo letakov na javnih mestih, šolah in fakultetah ter po nekaterih blokih v Ljubljani.

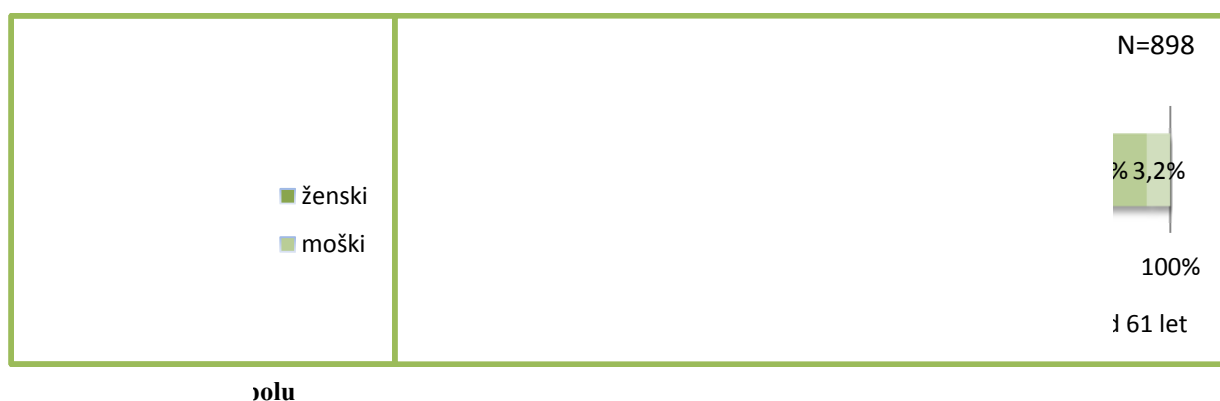
V omenjenem časovnem okvirju je bilo zabeleženih 2179 klikov na nagovor ankete, na samo anketo je kliknilo 1435 respondentov, izpolnjevati pa jo je začelo 1244 anketirancev (57%). Do konca je anketo izpolnilo 920 respondentov, s čimer anketa dosega 42 odstotno stopnjo sodelovanja. Anketa obsega 46 vprašanj, ki so večinoma zaprtega tipa, anketiranci so nanjo odgovarjali v povprečju 7 minut, od tega so se največ časa zadržali na tretji strani, kjer so morali oceniti stopnjo strinjanja o neprimernosti objave nekaterih podanih komentarjev.

²¹ Anketni vprašalnik je v elektronski obliki dostopen na spletnem naslovu: <http://www.lka.si/hate>.

Zavedati se je potrebno, da ima raziskava določene omejitve, saj gre za spletno anketo z neverjetnostim vzorcem, pri čemer so anketiranci sami izbirali, ali se bodo vključili v raziskavo ali ne. Tako govorimo o vzorcu, ki sicer ni reprezentativen, kar pomeni, da ugotovitev ne moremo posplošiti na celotno populacijo z metodami običajnega statističnega sklepanja. Na drugi strani pa večletne izkušnje s spletnimi anketami kažejo, da v primeru široke spletne promocije (ki je bila v tem primeru vsekakor izvedena), velikega vzorca (kar je bilo v tem primeru tudi doseženo) in v primeru merjenja stališč (in ne npr. odstotkov/deležev) rezultati običajno zelo dobro odražajo večinsko mnenje. Izjemoma so lahko stališča nekoliko bolj ekstremna v smeri intenzivnejših uporabnikov interneta.

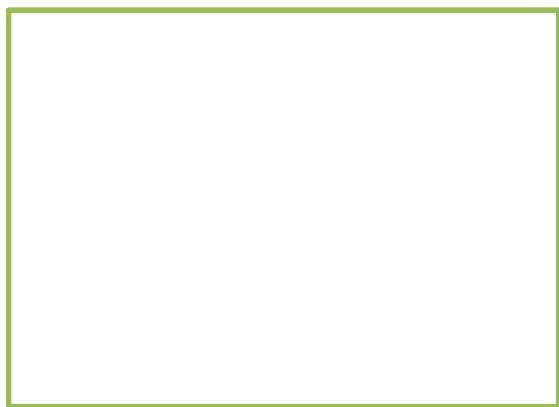
4.2 Demografski podatki

Na vprašanje o spolu je odgovorilo 879 anketiranih, od tega 47 % žensk in 53 % moških, kar kaže na približno enakomerno porazdeljen vzorec. Sicer je Slovenija dokaj uravnotežena država glede na razmerje med številom moških in žensk, saj so ženske 1. aprila letos predstavljale 51,4 % državljanov Slovenije (Statistični urad Republike Slovenije 2011b). Respondentov, ki so stari do 20 let je 12,2 %, največ jih je iz starostne skupine od 21 do 30 let (42,3 %), z 27,8 % jim sledijo tisti, ki so stari med 31 in 45 let, najmanj pa je starejših od 60 let. Statistični podatki kažejo, da delež mladega prebivalstva (mlajši od 20 let) v Sloveniji predstavlja 15,2 %, starejših od 60 let je 14,7 % in tako že skoraj presegajo skupino mlajših (Josipovič 2009, 13). Ugotovimo, da analizirana struktura vzorca zajema več posameznikov med 21. in 60. letom starosti, kar lahko pripišemo dejstvu, da se je anketa izvajala preko spleta.

Status učenca, dijaka ali študenta ima dve tretjini vprašanih. Med temi je največ študentov, sledijo jim tisti, ki imajo status dijaka, najmanj pa je takih, ki še obiskujejo osnovno šolo.

Ugotovimo, da v vzorcu prevladujejo tisti, ki se še izobražujejo. Podatki Statistične urada Republike Slovenije kažejo, da je bilo v šolskem letu 2007/08 v izobraževanje vključenih 450.000 otrok, mladine in odraslih, kar predstavlja 22 % celotnega prebivalstva Republike Slovenije (Statistični urad Republike Slovenije 2009). S tem se kaže, da je v vzorec zajetih kar 3-krat več tistih, ki so še vedno vključeni v izobraževalni sistem, kot je dejanska situacija v slovenski družbi.

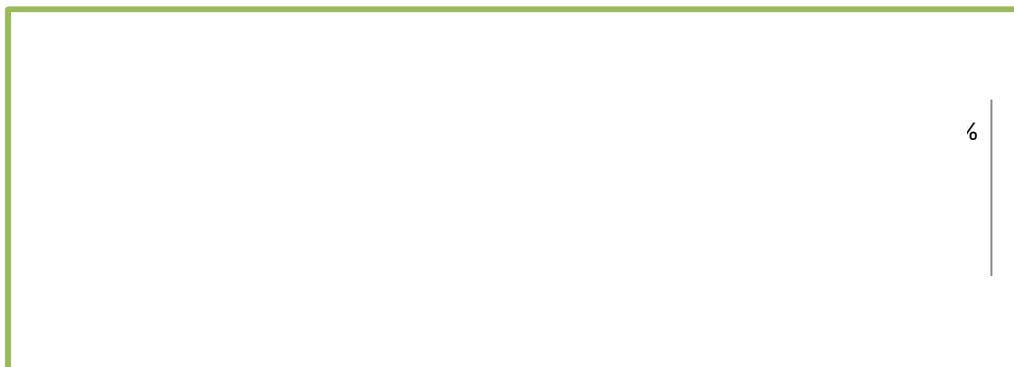

ka

Preostala tretjina vprašanih je v nadaljevanju odgovarjala na vprašanje o stopnji dosežene izobrazbe. Rezultati kažejo, da jih ima največ dokončano vsaj višjo šolo ali več, najmanj pa osnovno šolo oz. so brez osnovnošolske izobrazbe. Med tistimi, ki imajo dokončano vsaj višjo šolo prednjačijo ženske, medtem ko je med tistimi, ki so končali poklicno šolo več moških predstavnikov.

Podatki Ankete o delovni sili iz leta 2008 kažejo, da je bilo med odraslimi prebivalci v Sloveniji blizu 18 % takih, ki imajo dokončano ali nedokončano osnovno šolo, 28 % jih je končalo nižjo ali srednjo poklicno šolo in nekaj več kot 31 % srednjo strokovno ali srednjo splošno izobraževanje. 23 % vprašanih je imelo doseženo višješolsko ali visokošolsko izobrazbo (Statistični urad Republike Slovenije 2009).

V tem pogledu se kaže, da je v vzorec zajetih skoraj 3-krat več tistih, ki imajo doseženo višjo šolo ali več, na vseh ostalih izobrazbenih ravneh pa je delež vprašanih nižji, kot je dejansko stanje v slovenski družbi. S tem ugotovimo, da izobrazbena struktura iz vzorca naše raziskave ne odraža dejanske izobrazbene strukture.

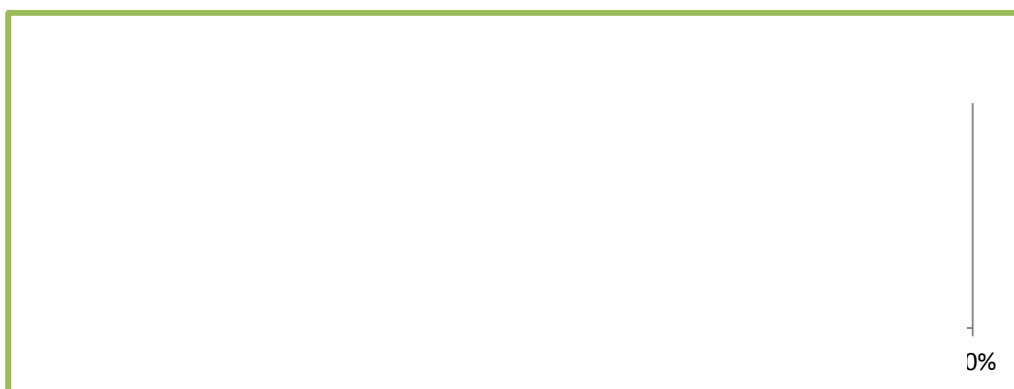

%

ki in

Tiste respondente, ki so odgovorili, da imajo status študenta ali so dokončali višjo, visoko šolo ali več, smo spraševali o njihovi prevladujoči smeri študija. Podatki kažejo, da jih je največ iz družboslovne smeri (40 %), sledijo tisti s tehnično usmeritvijo (24 %), naravoslovna, ekonomsko-poslovna in humanistična smer študija pa sledijo s po približno 15. odstotki.

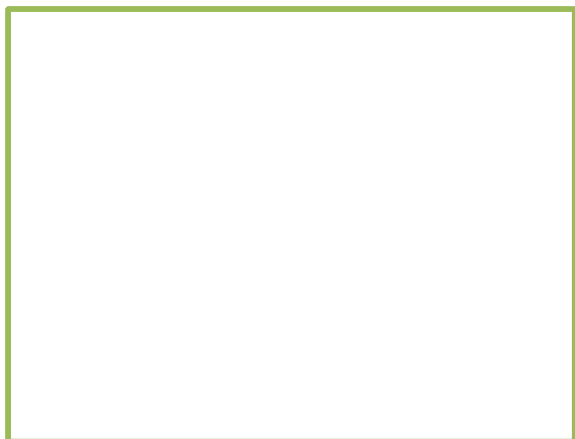
V letu 2008 je v Republiki Sloveniji največ posameznikov končalo izobraževanje s področja družbenih, poslovnih, upravnih in pravnih ved (49,9 %), programe s področja tehnike, proizvodne tehnologije in gradbeništva pa je zaključilo 13,6 % vseh diplomantov. Najmanj diplomantov smo imeli na področju kmetijstva in veterine (2,5 %) , naravoslovja (4,1 %) ter umetnosti in humanistike (5,7 %) (Statistični urad Republike Slovenije 2009).

0%

le na

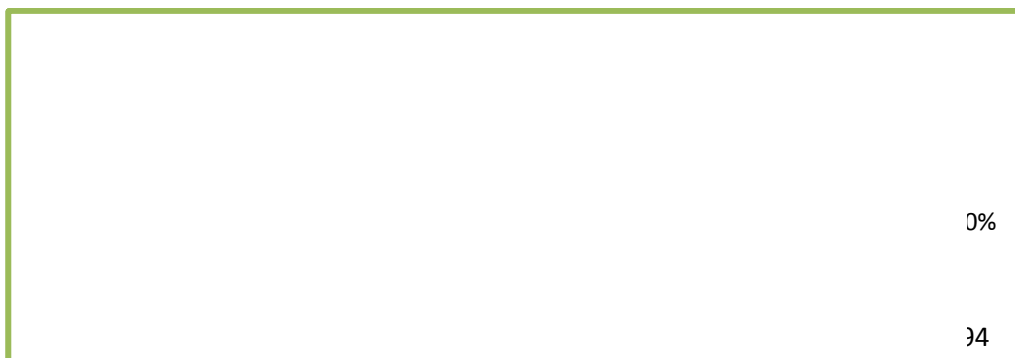
Četrtna anketiranih je kot kraj svojega bivanja opredelilo podeželje ali vas, ena tretjina jih živi v majhnem ali srednje velikem kraju, največ pa v enem izmed večjih mest (44 %).

ip

Prihodki tistih anketiranih, ki nimajo statusa učenca, dijaka ali študenta kažejo, da jih največ prejema med 1001 in 1600 evrov mesečno (40 %). Brez prihodkov je 5 % vprašanih, sledijo jim tisti, katerih mesečni prihodki znašajo manj kot 600 evrov. Skoraj petina vprašanih prejema na mesečni ravni več kot 1600 evrov.

Povprečna mesečna neto plača je meseca junija 2011 znašala 985,96 evra (Statistični urad Republike Slovenije 2011c), s čimer ugotovimo, da se prejemki anketiranih v povprečju ujemajo s prejemki slovenske družbe.

0%

34

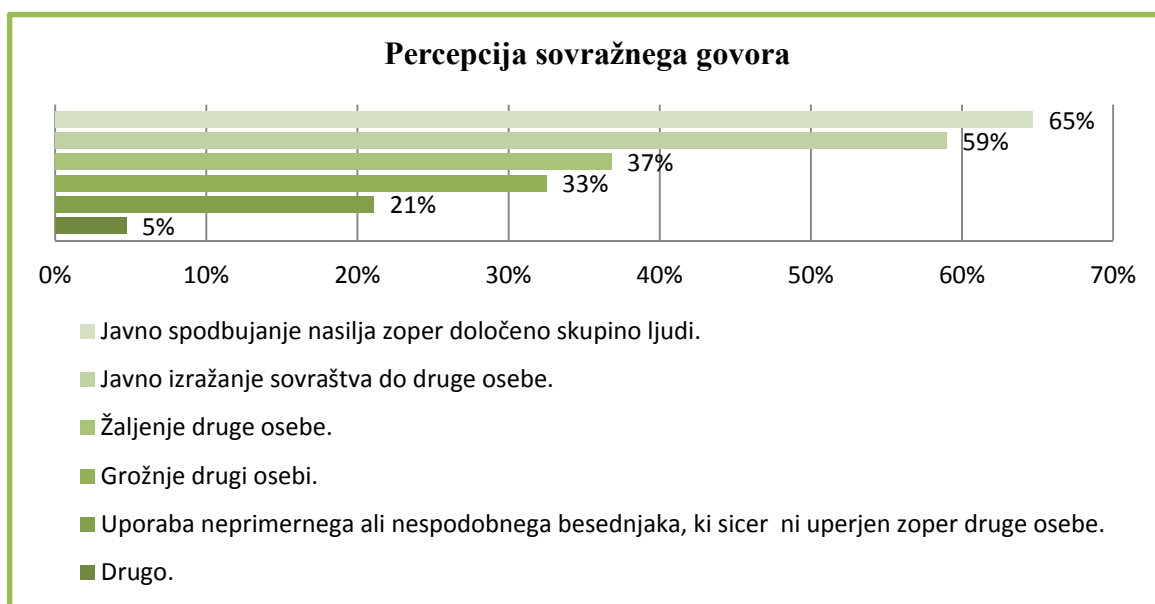
4.3 Analiza in rezultati raziskave

V skladu s cilji naloge bodo za našo raziskavo relevantna le nekatera izmed anketnih vprašanja, in sicer se bomo poleg demografskih vprašanj, katerih rezultate smo predstavili v prejšnji točki, ukvarjali s vprašanji Q1a do Q1e, ki merijo percepcijo pojma sovražni govor (*Na kaj pomislite, ko nekdo omeni izraz "sovražni govor"?*), ugotavljali, v kolikšni meri uporabnike spleta motijo sporne oblike govora, za kar se bomo osredotočili na vprašanja od

Q2a do Q2d (*V kolikšni meri vas naslednje sporne oblike govora na spletu motijo?*). Da bomo dobili podrobnejšo sliko o tem, kako pogosto uporabniki spleta berejo in pišejo komentarje na spletu, bomo preučili vprašanja od Q5 do Q7, njihovo zaznavo sovražnih komentarjev na slovenskih portalih ali forumih pa bomo preverili s vprašanji od Q14a do Q14t (*Navedli ste, da ste prisotni na naslednjih portalih/forumih. Prosimo, ocenite koliko sovražnih komentarjev je na njih prisotnih*). Da bomo ugotovili, kaj najpogosteje določa populacijske skupine, ki so pogosto izpostavljene sovražnim komentarjem na spletu, bomo analizirali vprašanja od Q20a do Q20i (*Ali se strinjate, da so komentarji pogosto sovražni do populacijskih skupin, ki jih določa ...*), prav tako pa nas bo zanimala reakcija anketiranih, v kolikor bi na katerem izmed novičarskih portalov ali spletnem forumu naleteli na ekstremni sovražno govor, pri čemer se bomo osredotočili na vprašanja od Q21a do Q21f (*Predstavljajte si, da na novičarskem portalu ali forumu zasledite ekstremni sovražni govor, ki je po vaši oceni kazniv. Kako verjetno bi odreagirali na naslednje načine?*). Za analizo bodo pomembna vprašanja od Q18a do Q18h, preko katerih bomo želeli ugotoviti primernost posameznih ukrepov za zmanjševanje obsega neprimerne komunikacije in sovražnega govora na spletu (*Prosimo, ocenite primernost naslednjih ukrepov za zmanjšanje obsega neprimernih ali sovražnih vsebin*). Da bomo ugotovili, kako so anketirani zadovoljni z njihovim subjektivnim življenjskim položajem in kako ocenjujejo možnosti vplivanja nanj, bomo opravili statistično analizo na vprašanju Q29 in Q30.

4.3.1 Percepcija sovražnega govora

Pri vprašanju o percepciji sovražnega govora, na katerega so lahko anketirani odgovorili z več možnimi odgovori, se je izkazalo, da je koncept sovražnega govora še vedno precej nejasno definiran, kar se je nakazalo že v teoretičnem delu naloge. Tretjina vprašanih pod pojmom sovražni govor razume grožnje, nekaj več kot tretjina žalitve, kar 59 % vprašanih pa meni, da je javno izražanje sovraštva do druge osebe prav tako domena sovražnega govora. Vzpodbuden je podatek, da največ, in sicer kar dve tretjini vprašanih, kot sovražni govor razume javno spodbujanje nasilja zoper določeno skupino ljudi, kar je tudi edina pravno formalna definicija sovražnega govora in se sankcionira po 297. členu Kazenskega zakonika.

Graf 4.8: Percepcija sovražnega govora

Anketiranci, ki so kot sovražni govor pravilno opredelili javno spodbujanje nasilja zoper določeno skupino ljudi, so v povprečju bolj zadovoljni z življenjem nasploh in njihovo lastno ekonomsko situacijo, na kar kaže šibka²² statistično značilna²³ korelacija med obravnavanima spremenljivkama.

Med spremenljivko javno izražanje sovraštva do druge osebe in spremenljivko zadovoljstvo s situacijo v slovenski družbi se kaže šibka statistično značilna povezanost. Tako ugotovimo, da

²² Moč s katero nakazujemo stopnjo korelacije smo določali s pomočjo Cramerjevjevega in Pearsonovega koeficienta.

²³ V pričujočem delu govorimo o statistično značilni povezanosti med spremenljivkama le takrat, ko je stopnja tveganja manjša kot 5 odstotkov (signifikanca $< 0,05$) oz. ko gre za 95 odstotno gotovost.

z večanjem zadovoljstva s situacijo v slovenski družbi narašča tudi strinjanje s trditvijo, da je vsako javno izražanje sovraštva do druge osebe definirano kot sovražni govor.

4.3.2 Sporne oblike govora

Anketirance smo spraševali, v kolikšni meri jih podane sporne oblike govora na spletu motijo (1 sploh me ne motijo; 5 zelo me motijo) in ugotovili, da se jim v povprečju najbolj sporne zdijo grožnje (4,15), sledi javno spodbujanje sovraštva zoper določene skupine ali njihove pripadnike (4,05) in žaljivke (3,77), za vulgarne besede (3,31) smo ugotovili, da jih v povprečju ne motijo tako, vendar se jim tudi te zdijo sporne za objavo na spletu.

Tabela 4.1: (Ne)odobravanje spornih oblik govora na spletu (povprečne ocene)

Q2: V kolikšni meri vas naslednje sporne oblike govora na spletu motijo?	Minimum	Maksimum	Povprečje		
			<i>Skupno</i>	<i>Moški</i>	<i>Ženske</i>
Grožnje	1	5	4,15	3,89	4,59
Javno spodbujanje sovraštva zoper določene skupine ali njihove pripadnike	1	5	4,05	3,73	4,62
Žaljivke	1	5	3,77	3,46	4,32
Neprimerne (vulgarne) besede	1	5	3,31	2,80	4,10

Dodatna analiza po kontrolnih spremenljivkah kaže na statistično značilne razlike s povprečno oceno odobravanja spornih oblik govora na spletu. Tako ugotovimo, da obstaja statistično značilna povezanost med vsemi naštetimi spornimi oblikami govora s spremenljivko spol. Sklenemo lahko, da moške statistično značilno manj motijo grožnje, javno spodbujanje sovraštva zoper določene skupine ali njihove pripadnike, žaljivke in vulgarne besede, kot pa ženske, ki so na te oblike govora bolj občutljive in jih v povprečju ne odobravajo v taki meri.

V kolikor analiziramo, iz katere smeri študija prihajajo respondenti, ki najmanj odobravajo sporne oblike govora ugotovimo, da se kaže šibka povezanost z družboslovno smerjo. Torej tisti, ki so fakultetno smer opredelili kot družboslovno, statistično značilno manj odobravajo sporne oblike govora kot respondenti iz drugih smeri. Ugotovimo celo povezavo, da tiste, katerih prevladujoča smer študija je tehnična, statistično značilno manj motijo žaljivke in neprimerne besede kot anketirane iz ostalih smeri.

Anketiranci, ki javno spodbujanje sovraštva zoper določene skupine na spletu označujejo kot moteče, prihajajo pretežno iz večjih mest, saj se nakazuje šibka statistično značilna povezanost s kontrolno spremenljivko tip kraja, v katerem trenutno živite. Ugotovimo lahko,

da tisti, ki ne živijo v katerem od večjih mest, v povprečju nižje vrednotijo javno spodbujanje sovraštva zoper določene skupine ali njihove pripadnike kot sporno.

Statistično značilne razlike se prav tako kažejo med spremenljivkama zadovoljstvo z ekonomsko situacijo in odobravanjem neprimernih, vulgarnih besed. Tisti, ki so bolj zadovoljni s svojo ekonomsko situacijo, v povprečju manj odobravajo neprimerne besede kot tisti, ki s svojo ekonomsko situacijo niso zadovoljni.

4.3.3 Aktivnosti na spletu, zaznava sovražnih komentarjev in reakcije na sovražni govor

Za analizo je bilo pomembno pridobiti tudi širši vpogled v participacijo uporabnikov na spletu. Ugotovili smo, da več kot 80 % anketiranih vsaj občasno bere ali spremlja novičarske portale ali druge strani, ki omogočajo komentarje, med temi je približno polovica takih, ki tudi sami kdaj pišejo komentarje ali sodelujejo v pogovorih, preostala polovica vprašanih tega ne počne nikoli.

Respondenti so na lestvici od 1 (nikoli) do 6 (vsak dan) ocenjevali, kako pogosto berejo/spremljajo in pišejo komentarje. Ugotovili smo, da so najbolj brani komentarji na spletnih družbenih omrežjih (3,23), sledijo novičarski portali (3,16), najmanj so brani komentarji na spletnih forumih (2,6). Spletna družbena omrežja (2,77) so najpogostejše spletno mesto, kjer uporabniki pišejo komentarje oz. se pogovarjajo, nekoliko manj so aktivni na spletnih forumih (2,41), najmanj komentarjev pa podajo na novičarskih portalih (1,77).

Tabela 4.2: Aktivnosti uporabnikov spleta (povprečne ocene)

Q5, Q7: Kako pogosto ste aktivni na:	Vrsta aktivnosti	Min.	Maks.	Povprečje
Novičarskih portalih (npr. 24ur, rtvslo, delo, dnevnik, finance.si, vecer.si, ...)	branje komentarjev	1	6	2,84
	pisanje komentarjev	1	6	4,23
Spletnih forumih (npr. med.over.net, slo-tech.com, forumi.siol.net, ...)	branje komentarjev	1	6	3,40
	pisanje komentarjev	1	6	3,59
Družbenih omrežjih (npr. Facebook, ...)	branje komentarjev	1	6	2,77
	pisanje komentarjev	1	6	3,23

Med vprašanimi je dve tretjini takih, proti katerim na novičarskih portalih ali forumih še niso ukrepali z brisanjem sporočil, opozarjanjem ali blokiranjem dostopa. Med preostalimi, ki so katerega izmed teh ukrepov že bili deležni, je 13 odstotkov takih, proti katerim so ukrepali

zgolj enkrat, 18 odstotkov pa jih je bilo sankcij deležnih že več kot enkrat. Prav tako ugotovimo, da obstaja srednje močna statistično značilna povezanost med spremenljivko spol in ukrepom zoper neprimerno vsebino. Tako je med vsemi, proti katerim so že kdaj posredovali, kar 85 odstotkov moških in zgolj 15 odstotkov žensk.

Tiste anketirane, ki so navedli, da vsaj občasno spremljajo novičarske portale ali forume, smo spraševali, koliko je po njihovem mnenju na lestvici od 1 (jih ni) do 5 (jih je zelo veliko) prisotnih sovražnih komentarjev. Ugotovili smo, da takšnih komentarjev na slovenskem spletu ni pretirano veliko, a tudi malo ne, saj znaša povprečna ocena prisotnosti sovražnih komentarjev 2,81.

4.3.4 Primernost ukrepov za zmanjševanje neprimernih ali sovražnih vsebin

Dve tretjini anketiranih se strinja, da je na slovenskem spletu preveč neprimernega izražanja, kamor sodi žaljivo, sovražno, nevljudno, nestrpno in primitivno komuniciranje. Da je potrebno ekstremni sovražni govor (pozivanje k nasilju in obračunavanju z določenimi skupinami) cenzurirati, se strinja več kot tri četrtine vseh vprašanih. Ženske se v povprečju bolj strinjajo z obema navedenima trditvama kot moški, saj se kažejo statistično značilne razlike med tema spremenljivkama. Ugotovimo, da so ženske bolj dovzetne za cenzuro ekstremnega sovražnega govora ter da se v poprečju bolj kot moški strinjajo s trditvijo, da je na slovenskem spletu preveč neprimernega izražanja.

Tabela 4.3: Odnos do sovražnega govora s primerjavo povprečij po spolu

Q22: Strinjanje s trditvijo	Sploh se ne strinjam (v %)	Se ne strinjam (v %)	Niti niti (v %)	Se strinjam (v %)	Povsem se strinjam (v %)	Povprečje (min=1; max=5)		
						Skupno	Moški	Ženske
Ekstremni sovražni govor je potrebno cenzurirati.	9,0	4,4	9,8	26,4	50,4	4,05	3,69	4,53
Na slovenskem spletu je preveč neprimernega izražanja.	5,1	7,8	17,3	32,0	37,8	3,90	3,59	4,26

V kolikor bi respondenti na novičarskem portalu ali forumu zasledili ekstremni sovražni govor, ki bi po njihovi lastni oceni veljal za kaznivega, jih skoraj polovica meni, da ne bi

odreagirali na noben način, kar je zaskrbljujoč podatek. Med možnostmi, na katere bi posredovali, se zdi prijava administratorju (3,08) najprimernejši način (1 pomeni sploh ni verjetno in 5 zelo verjetno). Nekaj manj bi jih javno opozorilo pisca (2,83), najmanj bi se jih odločilo, da bodo primer ekstremno sovražnega govora prijavili policiji (1,82).

Tabela 4.4: Reakcije na ekstremni sovražni govor

Q21: Reakcije, v kolikor bi naleteli na ekstremni sovražni govor	Sploh ni verjetno (v %)	Ni verjetno (v %)	Niti niti (v %)	Verjetno (v %)	Zelo verjetno (v %)	Min.	Maks.	Povp.
Ne bi odreagiral.	11,6	16,1	25,9	25,4	21,0	1	5	3,28
Prijavil bi administratorju.	20,9	17,6	14,3	27,0	20,2	1	5	3,08
Javno bi opomnil pisca komentarja.	23,3	21,1	16,3	28,3	11,0	1	5	2,83
Prijavil bi na Spletno oko.	34,6	24,0	17,6	12,9	10,9	1	5	2,41
Z zasebnim opozorilom bi opozoril pisca komentarja.	37,7	28,2	14,6	14,2	5,3	1	5	2,21
Prijavil bi policiji.	50,5	27,3	14,5	4,6	3,1	1	5	1,82

Respondenti so na lestvici od 1 (zelo neprimerno) do 5 (zelo primerno) ocenjevali, v kolikšni meri se jim zdijo podani ukrepi na novičarskih portalih in forumih, primerni za zmanjševanje neprimernih in sovražnih vsebin. V povprečju jih največ ocenjuje, da je najpomembnejši in najprimernejši način sankcioniranja opozarjanje s strani moderatorjev (3,99), nekaj manjšo naklonjenost zaseda obvezna registracija piscev komentarjev (3,91), čeprav je na drugi strani prav odstranitev anonimnosti (prijava s pravim imenom in priimkom) (2,99) po mnenju anketiranih med manj zaželenimi ukrepi za zmanjševanje neprimernih in sovražnih vsebin. Ugotovili smo že, da bi najmanj respondentov v primeru, da bi naleteli na sovražni govor, podalo prijavo na policijo, tako je tudi po mnenju anketiranih prijava organom pregona v povprečju najmanj zaželena sankcija za zmanjševanje obsega neprimerne in sovražne komunikacije.

Tabela 4.5: Ukrepi za zmanjševanje sovražnih in neprimernih vsebin s primerjavo povprečij po spolu

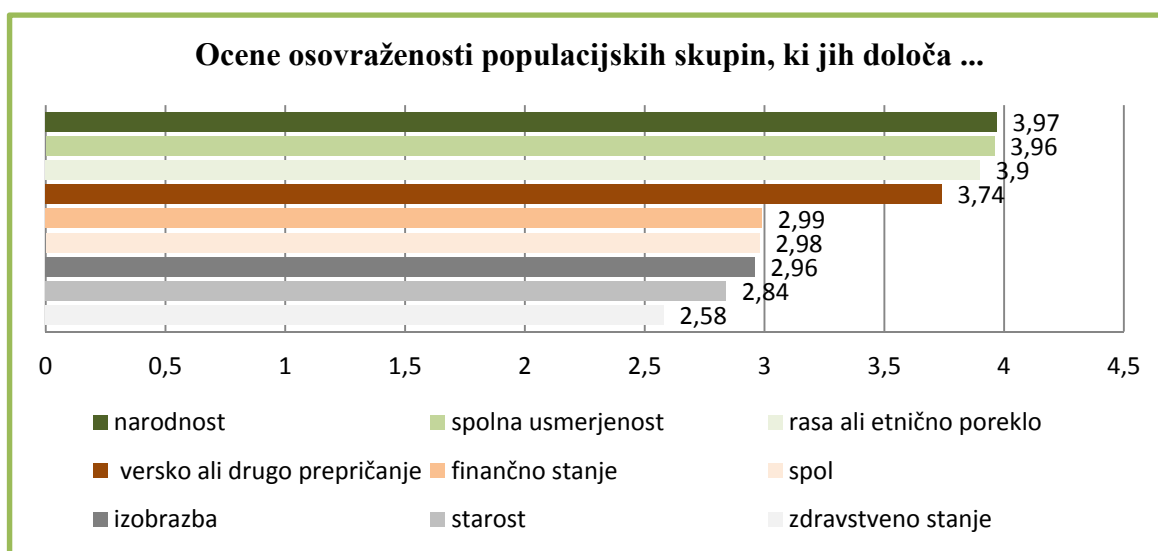
Q18: Primernost ukrepov za zmanjševanje sovražnih in neprimernih vsebin	Sploh ni verjetno (v %)	Ni verjetno (v %)	Niti niti (v %)	Verjetno (v %)	Zelo verjetno (v %)	Povprečje (min=1; max=5)		
						Skupno	Moški	Ženske
Opozarjanje s strani moderatorjev.	4,8	4,1	24,9	19,4	46,8	3,99	3,86	4,18
Obvezna registracija piscev komentarjev	9,4	6,0	19,5	14,7	50,4	3,91	3,71	4,16
Preprečitev dostopa (za oddajo prispevkov) za avtorje neprimernih vsebin.	8,6	7,3	23,4	14,2	46,5	3,83	3,55	4,21
Brisanje komentarjev s strani moderatorjev	6,7	12,8	24,6	16,6	39,3	3,69	3,58	3,89
Prijava na institucije, ki se ukvarjajo z nezaželenimi vsebinami na spletu.	15,7	13,6	30,5	12,6	27,6	3,23	2,71	3,95
Odstranitev anonimnosti (prijavljanje s pravim imenom in priimkom).	24,6	19,2	18,0	9,2	29,0	2,99	2,66	3,45
Sankcioniranje s strani drugih komentatorjev.	20,0	24,1	24,9	11,0	20,0	2,87	2,59	3,20
Prijava organom pregona.	23,6	29,8	20,5	9,7	16,4	2,66	2,28	3,22

Statistično značilna povezanost se kaže med spremenljivkami, ki merijo ukrepe za zmanjšanje obsega neprimernih ali sovražnih vsebin in spolom respondentov. Moškim se v primerjavi z ženskami zdijo prav vsi ukrepi manj primerni in po njihovem naj ne bi tako vplivali na zmanjšanje obsega sovražnih in neprimernih vsebin, kot se to zdi ženskam.

Med tistimi, ki so na novičarskih portalih ali forumih že bili kdaj deležni kakšne sankcije (npr. izbris sporočila, blokiranje dostopa, opozarjanje s strani moderatorjev), se kaže srednje močna statistično značilna povezanost s spremenljivkami, ki merita primernost ukrepov za zmanjševanje obsega neprimernih vsebin. Tako tisti, proti katerim so že kdaj ukrepali, v povprečju statistično značilno bolj zavračajo obvezno registracijo piscev komentarjev kot možen ukrep za zmanjševanje obsega sovražne komunikacije, prav tako pa se jim zdi sankcioniranje s strani drugih komentatorjev popolnoma nesprejemljivo in ga kot možen ukrep v povprečju bolj zavračajo kot tisti, ki še niso nikoli bili deležni nobenih sankcij v domeni podajanja komentarjev.

4.3.5 Struktura osovražanih skupin na spletu

Anketirance smo spraševali, kaj določa populacijske skupine, ki so na slovenskih novičarskih portalih in forumih največkrat izpostavljeni sovražnim komentarjem. Na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 5 (popolnoma se strinjam) so ocenjevali, kako pogosto je tarča sovražnosti narodnost, rasa ali etnično poreklo, versko ali drugo prepričanje, spol, zdravstveno stanje, spolna usmerjenost, starost, finančno stanje in izobrazba. Ugotovili smo, da sta najbolj izpostavljeni populacijski skupini, ki ju določa narodnost (3,97) in spolna usmerjenost (3,96), tesno pa jima sledi rasa ali etnično poreklo (3,90). Versko ali drugo prepričanje (3,74) je naslednji faktor, ki določa posameznike ali skupino, ki so prav tako pogosto izpostavljeni sovražnim komentarjem. V slovenskem spletnem prostoru je po oceni respondentov zdravstveno stanje (2,58) tisto, ki je najbolj redko deležno sovražnih komentarjev.

Graf 4.9: Osovražnost populacijskih skupin (povprečne ocene)

4.4 Ključne ugotovitve

Sovražni govor je med slovenskimi uporabniki interneta še vedno precej nejasno definiran koncept, saj **kar 60 odstotkov** vprašanih (ti so lahko pri tem vprašanju izbrali več možnih odgovorov) pod tem pojmom razume **javno izražanje sovraštva do druge osebe**. V tem primeru gre za neprimerno komunikacijo, ki je sporna le z vidika civilnega prava in je pregonljiva zgolj takrat, ko posameznik, proti kateremu je bilo sovraštvo naperjeno, sam vloži kazensko ovadbo zoper kršitelja. Kljub temu ugotavljamo, da **največ (dve tretjini)** vprašanih kot sovražni govor opredeljuje **javno spodbujanje nasilja zoper določeno skupino ljudi**,

kar je pravno priznana definicija sovražnega govora in se v Sloveniji preganja po 297. členu Kazenskega zakonika. Vprašani, ki ob izrazu sovražni govor pomislijo na edino formalno priznano in pregonljivo definicijo kaznive komunikacije, so v povprečju bolj zadovoljni s svojo lastno ekonomsko situacijo in z življenjem nasploh, kot ostali.

Anketirance na spletu **najbolj motijo grožnje in javno spodbujanje sovraštva zoper določene skupine in njihove pripadnike**, nekoliko manj pa žaljivke in vulgarne besede. Moški so na vse naštete oblike govora manj občutljivi in se jim ne zdijo tako sporne kot ženskam, ki takega komuniciranja ne odobravajo v taki meri. Tisti, ki jih navedene oblike komunikacije motijo, prihajajo pretežno iz večjih mest in so družboslovno usmerjeni. Tehnično usmerjenim se žaljivke in neprimerne besede ne zdijo tako sporne za objavo na spletu kot preostalim. Sovražna komunikacija je **najpogostejše uperjena** proti populacijskim skupinam, ki jih določa **narodnost** (3,97 od 5) in **spolna usmerjenost** (3,96), najmanj pa je na udaru zdravstveno stanje (2,58).

Več kot 80 odstotkov vprašanih vsaj občasno bere ali spremlja novičarske portale ali strani, ki omogočajo podajanje komentarjev. Ti ocenjujejo, da na slovenskem spletu **ni pretirano veliko** sovražnih komentarjev (2,81 od 5), vendar **tudi malo ne**. Dve tretjini se jih strinja, da je na slovenskem spletu **preveč neprimerne izražanja**. Da je potrebno **ekstremni sovražni govor cenzurirati** meni tri četrtine anketiranih. Ženske se z obema navedenima trditvama bolj strinjajo kot moški. Zaskrbljujoč je podatek, da skoraj polovica vprašanih **ne bi odreagirala**, v kolikor bi na spletu **zasledila ekstremni sovražni govor**, ki bi se po njihovem mnenju smatral za kaznivega in pregonljivega. Kot odgovor na tako obliko govora bi se največ uporabnikov spleta obrnilo s **prijavo administratorju** strani (3,08 od 5). Najmanj respondentov bi sovražnega komentatorja prijavilo policiji (1,82).

Kot najprimernejši **način sankcioniranja** sovražne komunikacije anketirani navajajo **opozarjanje s strani moderatorjev** (3,99 od 5), prav tako so naklonjeni **obvezni registraciji** tistih, ki podajajo komentarje (3,91), čeprav ugotovimo, da je **prijava s pravim imenom in priimkom** (2,99), kar se smatra kot odstranitev anonimnosti, med najmanj primernimi ukrepi za zmanjševanje števila neprimernih in sovražnih vsebin. Vsi ukrepi, ki smo jih navedli kot možnost za zmanjševanje neprimerne komunikacije, se zdijo moškim manj primerni kot ženskam.

5 SKLEP

Iz leta v leto smo priča porastu sovražnega govora, na kar kažejo podatki Varuha človekovih pravic (2011, 35), statistika prijav sovražne vsebine slovenske prijavne točke Spletno oko (Vehovar 2011), število pravosodnih ovadb zoper posameznike, ki so javno širili sovraštvo (Statistični urad Republike Slovenije 2011a) in v poročilu *Simon Wiesenthal Centra*, ki ugotavlja, da se je število spletnih strani, na katerih so prisotne sovražne vsebine, v zadnjih desetih letih povečalo za kar 5-krat (Digital Terrorism and Hate Report 2011).

V diplomskem delu smo se osredotočili na splošne opredelitve sovražnega govora in pravno podlago za regulacijo tega. Zanimalo nas je, kakšen je poglobitni namen sovražnih govorcev in kakšne so posledice, ki jih takšna oblika govora povzroča. Natančneje smo izpostavili internet kot prostor, ki je zaradi možnosti anonimnega komuniciranja postal zatočišče sovražnih govorcev. Preko analize raziskave na vzorcu 1244 respondentov smo v empiričnem delu naloge obravnavano tematiko predstavili s strani slovenskih uporabnikov interneta. Pri tem smo se ukvarjali s percepcijo sovražnega govora, zaznavo sovražnih vsebin na spletu in stopnjo (ne)odobravanja sovražne komunikacije. Predstavili smo populacijske skupine, ki so po mnenju anketiranih v slovenskem spletnem prostoru najbolj izpostavljene sovražnim komentarjem. Ugotavljali smo kakšne so najpogostejše reakcije ob zaznavi ekstremno sovražnih vsebin in analizirali, kaj je najprimernejši način za zmanjševanje neprimerne komunikacije na spletu. Naj še enkrat poudarimo, da ugotovitev sicer ne moremo posplošiti na celotno populacijo, saj ne gre za reprezentativen vzorec, vendar izkušnje kažejo, da rezultati spletnih anket, ki so bile široko promovirane, običajno odražajo večinsko mnenje družbe.

Sovražni govor se na splošno v družbi razume zelo na široko. Tako nekateri pod tem pojmom označujejo tudi neprimerno in nesprejemljivo komunikacijo, med katero štejemo tako kletvice, žaljivke in vulgarne besede, kot tudi nespodobno in nedostojno rabo slovenskega jezika. Sovražni govor je kot kaznivo dejanje javnega spodbujanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti opredeljen v 297. členu Kazenskega zakonika (KZ-1), ki v Sloveniji definira in inkriminira kaznivi sovražni govor. Ta določa kazensko odgovornost za tiste, ki javno spodbujajo, napeljujejo ali razpihujejo narodnostno, rasno, versko ali drugo sovraštvo, razdor

ali nestrpnost, od leta 2008 pa je podlaga za pregon razširjena tudi na javno spodbujanje k neenakopravnosti zaradi duševnih in telesnih pomanjkljivosti ali spolne usmerjenosti.

Zavedati se moramo, da je v kazenskoopravnem pogledu potrebno ločevati izraze sovraštva in nestrpnosti, ki so usmerjeni proti skupinam, katere se razlikujejo od drugih na podlagi rase, nacionalne pripadnosti, vere ali spolne usmerjenosti, od izrazov sovraštva in nestrpnosti, usmerjene proti konkretnim posameznikom. Oboje je sicer kaznivo po kazenskem zakoniku, vendar je prvo ocenjeno kot družbeno bolj nevarno, zato se preganja po uradni dolžnosti, za dejanja proti posameznikom pa morajo kazenske postopke praviloma začeti prizadeti posamezniki sami z zasebno tožbo (Rovšek 2011).

Javnost šele nekaj zadnjih deset let posveča večjo pozornost sovražnemu govoru, ki je eno najmočnejših sredstev diskriminacije. Vendar je nevarnost takšnega govora očitna, saj pri tistih, proti katerim je uperjen, povzroča čustvene pretese, jih dehumanizira, pri nekaterih spodbudi samomorilska nagnjenja, napeljuje k nasilju in zločinom ter lahko v skrajnih primerih privede celo do genocida. Izgovorjene in zapisane besede namreč niso zgolj preslišane in prezrte, ampak jim sledijo tudi dejanja.

Nove tehnologije, ki omogočajo lažje komuniciranje, koristijo vsem ljudem. Družba bi morala vzpodbujati in se osredotočati na pozitivne možnosti, ki jih te tehnologije ponujajo. Obravnavati bi jih bilo potrebno kot prostor, kjer lahko izrazimo svoje mnenje in to dovoliti tudi drugim, ne pa da jim ga vsiljujemo. Internet namreč za sovražne skupine predstavlja sredstvo brez primere, tako za komuniciranje kot tudi za pridobivanje novih članov. Sovraštvo in nadlegovanje sta sicer obstajala že dolgo pred razvojem interneta in bi se nadaljevala tudi, če bi bil internet bolj cenzuriran.

Anonimnost, ki jo omogoča računalniško posredovano komuniciranje, ima dvojni učinek. Na eni strani znižuje vpliv socialnega pritiska na posameznika, na drugi strani pa z "osvobajanjem" posameznika zvišuje stopnjo agresivnega oziroma vsaj neprimernega komuniciranja (Boudourides v Praprotnik 2003, 518).

Mednarodna skupnost si vztrajno prizadeva za omejitve in preprečitve sovražne komunikacije. V evropskem prostoru je sovražni govor dosledno preganjan in nima legitimnosti, Združene države Amerike pa se na to odzivajo nekoliko drugače in se sklicujejo na prvi amandma ustave, ki absolutno ščiti svobodo govora.

Ugotovimo, da se države različno odločajo glede načina boja proti sovražnemu govoru na spletu – nekatere s poudarkom na prostem in odprtem izmenjavanju idej, kot so na primer Združene države Amerike, druge pa poskušajo na različne načine zatirati sovražne misli in ideje. Skoraj zagotovo pa lahko trdimo, da ne obstaja rešitev, ki bi bila sprejemljiva za vse kulture hkrati (Delgado in Stefancic v Timofeeva 2003, 285), predvsem zato, ker imajo številni narodi različen pogled na svobodo govora in tiska (Siegel v Timofeeva 2003, 286).

Preko analize raziskave smo ugotovili, da 80 odstotkov respondentov vsaj občasno bere ali spremlja novinarske portale ali strani, ki omogočajo podajanje komentarjev. Ti na lestvici od 1 do 5 ocenjujejo, da na slovenskem spletu ni pretirano veliko sovražnih komentarjev, vendar tudi malo ne, saj povprečna ocena teh znaša 2,81.

Dve tretjini vprašanih se strinja, da je na slovenskem spletu preveč neprimernega izražanja. Da je potrebno ekstremni sovražni govor cenzurirati meni kar tri četrtine anketiranih. Z obema navedenima trditvama se v povprečju bolj strinjajo ženske, prav tako strinjanje narašča s starostjo respondentov. Med učenci, dijaki in študenti je ugotovljeno, da s stopnjo izobraževalnega procesa narašča strinjanje s trditvijo, da je na slovenskem spletu preveč neprimernega izražanja. Tako je zaskrbljujoče, da mlajši, torej tisti, ki še obiskujejo osnovno ali srednjo šolo, neprimerno komunikacijo bolj sprejemajo, kot študentje. Prav tako so študentje tisti, ki se bolj strinjajo s cenzuro ekstremno sovražne komunikacije, kot njihovi mlajši kolegi iz srednjih in osnovnih šol.

Analiza ankete potrdi že v teoriji nakazan problem, da je sovražni govor v slovenski družbi še vedno precej nejasno definiran koncept. Pravilna percepcija pojma sovražni govor narašča s starostjo in izobrazbo anketiranih, najnižja pa je med dijaki in osnovnošolci. Da je javno izražanje sovraštva do druge osebe domena sovražnega govora zmotno ocenjuje največ posameznikov v starostni skupini med 21 in 30 let ter tisti, ki imajo dokončano višjo šolo ali več in so nezadovoljni s situacijo v slovenski družbi.

Anketirance v povprečju na spletu najbolj motijo grožnje in javno spodbujanje sovraštva zoper določene skupine in njihove pripadnike, nekoliko manj pa žaljivke in vulgarne besede. Vse oblike govora se zdijo bolj sporne ženskam, družboslovno usmerjenim in tistim, ki prihajajo iz večjih mest.

Sovražna komunikacija je najpogosteje uperjena proti populacijskim skupinam, ki jih določa narodnost, spolna usmerjenost in rasa ali etnično poreklo. Najprimernejši način sankcioniranja takšne komunikacije je po mnenju anketiranih opozarjanje s strani moderatorjev. Prav tako jih največ meni, da bi, v kolikor bi naleteli na sovražni govor, podali prijavo administratorju

spletne strani. Kljub temu je zaskrbljujoč podatek, da skoraj polovica vprašanih ne bi na noben način odreagirala, v kolikor bi na spletu zasledila ekstremni sovražni govor.

Sklenemo lahko, da je sovražni govor težko definirati, vendar ga je še težje preiskovati in v končni fazi kaznovati. Sicer se nam na področju 297. člena (KZ-1) obeta nova sprememba zakonodaje, saj je bil v začetku leta 2011 v javno razpravo poslan predlog o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika (KZ-1B). Ta zožuje pravno domeno sovražnega govora in tako inkriminira zgolj tista dejanja, ki lahko dejansko privedejo do ogrožanja ali motenj javnega reda in miru, na tak način, da se izrečene besede kot kaznive lahko konkretizirajo na način, da sprožijo dejansko možnost nastanka oziroma konkretno povzročeno nevarnost za mir, strpnost in sožitje med ljudmi kot varovano dobrino. Takšna rešitev naj bi bila v skladu z zakonodajo Evropske Unije na tem področju. Pomembna je tudi predlagana sprememba v tretjem odstavku 297. člena, ki strožje kaznovanje, poleg dejanj, ki so bila storjena v sredstvih javnega obveščanja, širi tudi na spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti prek spletnih strani (Rovšek 2011).

Vse razvite sodobne družbe so prišle do spoznanja, je potrebno sovražno komunikacijo ustaviti in jo zamenjati s spoštljivo kritiko. Razpravljati je potrebno z argumenti in ne zgolj s predsodki in osebnostnimi prepričanji. S takim načinom komunikacije bi lahko dosegli največji prispevek k zmanjševanju sovražnega govora in spoštovanju človekovih pravic.

6 LITERATURA

- Avbelj, Matej. 2011. *Sovražni govor in mi*. Dostopno prek: <http://www.ius-software.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=65749> (5. avgust 2011).
- Bajec, Anton, ur. 1994. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Breckheimer, Peter J. II. 2002. A Haven for Hate: The Foreign and Domestic Implications of Protecting Internet Hate Speech under the First Amendment. *Southern California Law Review* 75 (1493). Dostopno prek: <http://www-bcf.usc.edu/~usclrev/pdf/075603.pdf> (12. avgust 2011).
- Brodnik, Tadej. 2007. *Vloga identitete v kiberprostoru: Vpletenost v internetna seksualna razmerja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/brodnik-tadej.pdf> (28. avgust 2011).
- Devetak, Silvo. 2006. Namesto uvoda – Ali je diskriminacija v Sloveniji ne la pravnomoralni, ampak tudi politični in varnostni problem? V *Diskriminacija na etnični in verski osnovi v Sloveniji*, ur. Silvo Devetak, 5–12. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije.
- Einzinger, Kurt. 2004. Media Regulation on the Internet. V *The Media Freedom Internet Cookbook*, ur. Christian Möller in Arnaud Amouroux, 142–149. Dunaj: OSCE.
- European Court of Human Rights. 2010. *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin – European Convention on Human Rights*. Dostopno prek: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/200393FD-EAD3-434F-BD46-41BE147A18E9/0/SVN_CONV.pdf (4. avgust 2011).

- Hentoff, Nat. 1992. *Free Speech for Me - but Not for Thee: How the American Left and Right Relentlessly Censor Each Other*. New York: HarperCollins.
- Hinduja, Sameer in Justin W. Patchin. 2010. Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research* 14 (3). Dostopno prek: http://www.touro.edu/EDGRAD/EAC/docs/Hinduja_Article_2010.pdf (1. avgust 2011).
- Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. 2007. *Sodobne usmeritve kazenskega materialnega prava: Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela na projektu v okviru ciljnega raziskovalnega programa (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2001 – 2006«*. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.
- Internet World Stats. 2011. *Internet Users in the World Distribution by World Regions – 2011*. Dostopno prek: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> (30. julij 2011).
- Josipovič, Damir. 2009. Demografska, etnična in migracijska dinamika v Sloveniji. V *Demografska, etnična in migracijska dinamika v Sloveniji in njen vpliv na slovensko vojsko*, ur. Janja Žitnik Serafin, 13–34. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Katedra za medijske in komunikacijske študije. 2009. *Komuniciranje*. Dostopno prek: <http://www.komunikologija-mks.si/mks/komuniciranje/> (30. avgust 2011).
- *Kazenski zakonik* (KZ-1). Ur. l. RS 55/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200855&stevilka=2296> (1. avgust 2011).
- Keber, Tina. 2011. Kako preprečiti sovražni govor na internetu. *Delo*, 2. februar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/138879> (6. avgust 2011).
- *Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida – Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. 1948. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/genocide.htm> (4. avgust 2011).

- Kovačič, Blaž. 2001. Pravni vidiki sovražnega govora. V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*, ur. Brankica Petković, 177–198. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/nestrpnost/porocilo/01/nestrpnost.pdf> (1. avgust 2011).
- Leets, Laura. 2001. Responses to Internet Hate Sites: Is Speech Too Free in Cyberspace? *Communication Law & Policy* 6 (2). Dostopno prek: <http://www9.georgetown.edu/faculty/lhl27/files/leets7.pdf> (12. avgust 2011).
- Leskošek, Vesna. 2005a. Uvod: Med nestrpnostjo in sovraštvom. V *Mi in oni: nestrpnost na slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 9–19. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- --- 2005b. Sovražni govor kot dejanje nasilja. V *Mi in oni: nestrpnost na slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 81–95. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- *Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije – International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*. 1965. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/I._CERD__Mednarodna_konvencija_o_odpravi_vseh_oblik_rasne_diskriminacije.pdf (4. avgust 2011).
- *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah – International Covenant on Civil and Political Rights*. 1966. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Mednarodnipakt_drzavljanskih_politichnih_pravicah.pdf (4. avgust 2011).
- Praprotnik, Tadej. 2003. Pragmatični vidiki žaljive komunikacije v računalniško posredovani komunikaciji – multipla perspektiva. *Teorija in praksa* 40 (3): 515–540.
- Rosenfeld, Michel. 2001. *Hate Speech in Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis*. Working Paper. New York: Jacob Burns Institute for Advanced Legal Studies. Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID265939_code010412630.pdf?abstractid=265939&mirid=3 (7. avgust 2011).

- Rovšek, Jernej. 2001. *Ali je sovražni govor sploh mogoče omejiti*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/39/sovrazni/print.html> (8. september 2011).
- Samaluk, Barbara. 2008. *Elektronski Disneyland sovražnosti: učinki in regulacija sovražnega govora na spletu*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_Samaluk-Barbara.PDF (9. avgust 2011).
- Simon Wiesenthal Center. 2011. *14,000 Problematic Websites, Forums, Social Network Comprise Growing on Subculture of Hate*. Dostopno prek: <http://www.wiesenthal.com/site/apps/nlnet/content2.aspx?c=lsKWLbPJLnF&b=4441467&ct=9141065> (12. avgust 2011).
- Spletno oko. 2010. *Kodeks regulacije sovražnega govora na slovenskih spletnih portalih*. Dostopno prek: <http://www.spletno-oko.si/uploadi/editor/1292489478Kodeks.pdf> (14. avgust 2011).
- *Splošna deklaracija človekovih pravic – Universal Declaration of Human Rights*. 1948. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (4. avgust 2011).
- Starr, Sandy. 2004. Understanding Hate Speech. V *The Media Freedom Internet Cookbook*, ur. Christian Möller in Arnaud Amouroux, 125–141. Dunaj: OSCE.
- Statistični urad Republike Slovenije. 2009. *Statistične informacije: Izobraževanje v Sloveniji, 2007-2008*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/statinf/09-SI-271-0901.pdf> (8. september 2011).
- --- 2011a. *Polnoletni obsojenci (znani storilci) po spolu, kaznivem dejanju in glavni kazenski sankciji, Slovenija, letno*. Dostopno prek: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?Ma=1360301S&ti=&path=../Database/Dem_soc/13_kriminaliteta/01_statistika_toz_sodisc/03_13603_obsojene_poln_osebe/&lang=2 (3. avgust 2011).

- --- 2011b. *Prebivalstvo, Slovenija, 1. april 2011 – končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4082 (7. september 2011).
- --- 2011c. *Povprečne mesečne plače in indeksi povprečnih mesečnih plač po dejavnostih (SKD 2008), Slovenija, mesečno*. Dostopno prek: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (8. september 2011).
- Teršek, Andraž. 2006. *Svoboda izražanja – neprepričljivo varovana in zlorabljana*. Referat predstavljen na mednarodni konferenci Besedo so dejanja, govori jih poganja – diskriminatorni in sovražni govor 2006, 27. september, Ljubljana. Dostopno prek: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/clanki/Tersek_Svoboda_izrazanja.pdf (11. avgust 2011).
- Timofeeva, Yulia A. 2003. Hate Speech Online: Restricted or Protected? Comparison of Regulations in the United States and German. *Journal of Transnational Law & Policy* 12 (2). Dostopno prek: http://www.law.fsu.edu/journals/transnational/vol12_2/timofeeva.pdf (2. avgust 2011).
- Toš, Niko, ur. 2004. *Slovensko javno mnenje 2004/2: Evropska družboslovna raziskava. Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999-2003*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Ustava Republike Slovenije* (URS). Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (27. julij 2011).
- Van Blarcum, Christopher D. 2005. Internet hate speech: The European Framework and the Emerging American Haven. *Wash & Lee* 62 (1). Dostopno prek: <http://law.wlu.edu/deptimages/Law%20Review/62-2VanBlarcum.pdf> (12. avgust 2011).
- Varuh človekovih pravic. 2011. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2010*. Dostopno prek: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/LP10.pdf (3. avgust 2011).

- Vehovar, Vasja. 2011. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 26. avgust.
- --- in Lija Mihelič. 2011. Sovražni govor: kazniva, nesprejemljiva ali neprimerna komunikacija. *PiarNaKvadrat* 6 (15): 21–23.
- Walker, Samuel. 1994. *Hate speech: The history of an American controversy*. London: University of Nebraska Press. Dostopno prek: Google Books.
- *Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu (ZEPEP)*. Ur. l. RS 57/2000. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200057&stevilka=2615> (18. avgust 2011).
- *Zakon o elektronskem poslovanju na trgu (ZEPT)*. Ur. l. RS 61/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200661&stevilka=2566> (18. avgust 2011).
- *Zakon o medijih (ZMed-UPB1)*. Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4666> (1. avgust 2011).